

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Filmové adaptace literárních předloh. Vybrané filmové adaptace dramatu Williama Shakespeara Othello

Jiří Matějka

Plzeň 2016

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická
Katedra filozofie
Studijní program Humanitní studia
Studijní obor Humanistika

Bakalářská práce
Filmové adaptace literárních předloh. Vybrané filmové adaptace dramatu Williama Shakespeara Othello
Jiří Matějka

Vedoucí práce:

Mgr. Jan Kastner

Katedra filosofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2016

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2016

.....

Poděkování

Velmi děkuji vedoucímu bakalářské práce Mgr. Janu Kastnerovi za trpělivé vedení mé bakalářské práce, za ochotu a cenné rady.

Plzeň, duben 2016

.....

Obsah

1	ÚVOD	1
2	ŽIVOT	2
	2.1 Tradice herectví	5
	2.2 Situace divadel během Shakespearova života	9
3	DÍLO	11
	3.1 Charakteristika děje Othella	13
	3.2 Jméno Othello	17
	3.3 Vznik hry	18
	3.4 Filmové verze Othella	21
	3.5 Opera Othello (1986)	25
	3.6 Shakespeare – The Animated Talees – Episode 3 – „Othello“ (1992).....	28
	3.7 Film O (Othello) (2001).....	30
	3.8 Shakespeare v ghettu – Othello is Black (2011).....	35
	3.9 Předloha Othella	42
4	ZÁVĚR	51
5	PŘÍLOHY	52
	5.1 Nová zpracování Othella	52
	5.2 Chronologicky seřezaná tabulka filmových inscenací Othello	54

6 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	55
7 RESUMÉ	58

1 ÚVOD

Cílem mé práce je porovnat vybrané filmové adaptace dramatu Williama Shakespeara Othello. Při zpracování budou využity metody kompilace, analýzy, interpretace a komparace. Bakalářská práce vyjde ze znalostí dramatu Williama Shakespeara Othello a jeho vybraných filmových adaptací. Jádrem zkoumání bude porovnání, jak se vybrané adaptace dramatu vyrovnaly s knižní předlohou. U vybraných adaptací se pokusím o detailní charakteristiku, o zasazení do dobového kontextu a o vzájemné porovnání. Práce vyústí v komparaci výsledků vzešlých z analýzy jednotlivých děl a jejich porovnání s předlohou.

Dílo Othello jsem si vybral, že mě zaujalo svou zápletkou. Shakespeare obdivuhodně přepracoval Cinthiovo příběh a udělal z něj jednu z nejlepších tragédií. Je otázkou, jestli je Jago jediný viník Desdemoniny smrti. Svůj díl viny nesou i Othello (nedůvěra k manželce), Roderigo (svou slepou lásku k Desdemoně plnil Jagovo příkazy) či Emílie (zapření šátku).

Ve své práci chci poukázat na kreativitu tvůrců filmů. Filmová díla, jež si vybralo, zasahují do různých žánrů filmového průmyslu (opera, animovaný film, dokument atd.).

2 ŽIVOT

William Shakespeare, jeden z nejvýznamnějších anglických básníků a dramaturgů, se narodil roku 1564¹ ve Stratfordu nad Avonou.² Pokřtěn byl v místním gotickém kostele 26. dubna 1564.³ Jeho otec byl John Shakespeare. Původně se živil jako ruka-
vičkář a obchodník, poté jako radní ochutnávač piva a chleba (1556) a od roku 1561 byl správcem obce Stratford, kde spravoval zdejší finance a majetek.⁴ Jeho matka se jme-
novala Mary Shakespearová, za svobodna Ardenová (narozena kolem roku 1540), a za
Johna se provdala buď roku 1556 či 1557.⁵ William byl první přeživší dítě Johna a Ma-
ry. Jejich dvě dcery zemřely krátce po narození, první dcera Joan zemřela záhy po poro-
du a druhá dcera Margaret zemřela 4 měsíce po svém křtu (duben 1563).⁶

William Shakespeare se jako spisovatel objevuje roku 1592, ve svých 28 letech.⁷
V tu dobu se také živil jako herec a roku 1593 mu vychází 1. literární dílo a to báseň Ve-
nuše a Adonis, za kterou dostal asi 2 libry. Současně se chystá na novou báseň, která má
mít filozofický a celkově hlubší obsah. Tato báseň pak vyšla pod názvem Znásilnění
Lukrécie.⁸

O společnosti Lorda komořího se krátce zmíním v podkapitole Situace kolem
divadel během Shakespearova života.

Shakespeare, coby herec, si zahrál např. v těchto svých představeních: Othello (postavu
Jaga), dále v Hamletovi (postavu ducha-otce Hamleta).⁹ Hrál i v hrách jiných autorů,
např. ve hře Bena Jonsona Pád Sejanův (1603), kde hraje i Richard Burbage,¹⁰ známý
herec tragických rolí, jenž hrál i postavu Othella v prvním uvedení této hry v roce 1604
ve Whitehallu.¹¹ William Shakespeare měl za manželku Anne (Agnes) Hathaway (naro-

¹ HONAN, Park. *Shakespeare životopis*. Litomyšl: nakladatelství: Ladislav Horáček-Paseka, 2011, s. 21.

² STRÍBRNÝ, Zdeněk. *Portréty Wiliam Shakespeare*. Praha: Orbis, 1964, s. 7.

³ Tamtéž, str. 8.

⁴ HONAN, Park. *Shakespeare životopis*, s. 19.

⁵ Tamtéž, s. 24.

⁶ Tamtéž, s. 20.

⁷ WELLS, Stanley. *Shakespeare & Co*. London: Penguin Books, 2006, s. 5.

⁸ HODEK, Břetislav. *William Shakespeare, kronika hereckého života*. Praha: nakladatelství Orbis, 1971, s. 100.

⁹ MAZIENSTRAS, Richard. *Orson Welles o Shakespearovi, o Wellesovi a zradě*. Cinepur, 1998. s. 41.

¹⁰ HODEK, Břetislav. *William Shakespeare, kronika hereckého života*. Praha: nakladatelství Orbis, 1971 s. 182.

¹¹ HILSKÝ, Martin. *William Shakespeare: Dilo*. Praha: Academia, 2011, s. 1084.

zená roku 1555 či 1556).¹² Svatba proběhla na konci roku 1582, kdy byla Anne už těhotná¹³ a čekala dceru, jenž byla pojmenována Susanna a byla pokřtěna 26. května 1583.¹⁴ Roku 1585 se Shakespearovým narodila dvojčata - syn Hamnet a dcera Judith, kteří byli pokřtěni 2. února 1585.¹⁵ Avšak Hamnet ve věku 11 let, v srpnu roku 1596, umírá. V tehdejší době se třetina dětí nedožila věku 10 let, většinou kvůli infekčním Onemocněním.¹⁶ Shakespeare nebyl jediný umělec, který zakusil tragédii v podobě úmrtí vlastního potomka, stejnou zkušenost měl i Ben Jonson, jemuž roku 1603 umírá 7letý syn, a to během morové epidemie.¹⁷

Samotný Shakespeare čerpal z nejrůznějších pramenů ať domácích, francouzských, italských či antických. Některé hry přepracoval ze starších dramát, některé vznikly spoluprací s mladšími kolegy (např. John Fletcher). Shakespeare odvážně experimentoval ve všech dramatických žánrech (komedie, tragédie, historické hry, dramatické romance či tragikomedie) i v tvorbě charakterů postav, od zemitě komických přes tragicky vznešené, až po pohádkově fantastické.¹⁸ Tyto inspirace si bral i proto, že renesanční umělci si nekladli za cíl vytvářet nové formy a obsahy, ale naopak zdokonalovat staré umělecké látky, které byly prověřené staletími a kdy antický námět byl brán jako nejvyšší vzor.¹⁹ Autorskou originalitu začal vyzdvihoval až romantismus.²⁰

Některé hry přepracoval ze starších dramát, některé vznikly spoluprací s mladšími kolegy (např. John Fletcher). Shakespeare odvážně experimentoval ve všech dramatických žánrech (komedie, tragédie, historické hry, dramatické romance či tragikomedie) i v tvorbě charakterů postav od zemitě komických přes tragicky vznešené až po pohádkově fantastické.²¹

Shakespeare používal při psaní verš, zvaný blankvers. Blankvers je nerýmovaný verš, o jehož zdomácnění na anglických ostrovech se zasloužil Henry Howard (1517-1547), hrabě ze Surrey. Avšak blankvers svého rozvoje dosáhl za dob Shakespeara, Mar-

¹² HONAN, Park. *Shakespeare životopis*, s. 74.

¹³ Tamtéž, s. 83.

¹⁴ Tamtéž, s. 87.

¹⁵ Tamtéž, s. 88.

¹⁶ Tamtéž, s. 212.

¹⁷ HODEK, Břetislav. *William Shakespeare, kronika hereckého života*, s. 180.

¹⁸ STŘÍBRNÝ, Zdeněk. *Proud času Stati o Shakespearovi*. Praha: nakladatelství Karolinum, 2005, s. 98.

¹⁹ STŘÍBRNÝ, Zdeněk. *Portréty William Shakespeare*, s. 24.

²⁰ STŘÍBRNÝ, Zdeněk. *Proud času Stati o Shakespearovi*, s. 98.

²¹ Tamtéž, s. 98.

lowa, Miliona a dalších.²² První anglická tragédie, kde byl použit blankvers, je hra *Gorbudoc*, jejíž autoři jsou Thomas Norton a Thomas Sackville. Tato hra byla zahrána před královnou Alžbětou v paláci Whitehallu roku 1562, s jasným politickým cílem. Autoři chtěli přesvědčit královnu Alžbětu, aby se vdala a měla děti, aby se Anglie vyhnula zmatkům, které by vyvstaly po její smrti.²³

William Shakespeare umírá 23. dubna 1616, zřejmě na břišní tyfus.²⁴

²² STŘÍBRNÝ, Zdeněk. *Proud času Státi o Shakespearovi*, s. 97.

²³ CRAIG, Hardin. *Dějiny anglické literatury 1*, Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1963, s. 249.

²⁴ HONAN, Park. *Shakespeare životopis*, s. 358.

2.1 Tradice herectví

Herectví mělo i v době před Shakespearem dlouhou tradici a to v katedrálních a klášterních školách (dramatická křesťanská liturgie). Rovněž na venkově obyčejní lidé hrající k obveselení přátel, urozená mládež, která hrála v přestávkách rytířských turnajů komplikované hry milostného či alegorického rázu, a v neposlední řadě různí kejklíři, akrobati, muzikanti a žongléři.²⁵ Kejklíři začínají tvořit minstrelské skupiny, které ve Francii roku 1321 a v Anglii roku 1469 přecházejí v cechy. Byly to 4-5 členné skupiny, které ovládaly poezii, akrobacii, hudbu, tanec a hrály i dramata.²⁶ Liturgická dramata, která se začínají objevovat od poloviny 10. stol. při příležitosti velkých církevních svátků (Vánoce, svátek Tří Králů, svatý týden), původně sloužila nejprve v kláštorech k poučení a pobavení řeholních společenství.²⁷ V těchto liturgických dramatech, v nichž hráli mniši a jeptišky měli ve „scénáři“ nejen text, ale i návod jak zpívat a přesný popis gest a pohybů. Např. Mariina „útrpná chůze“ měla doplňovat „plačtivý zpěv“ nebo si Marie mohla vybrat z několika způsobů jak vyjádřit svůj žal - mohla „sklánět hlavu tu k pravé, tu k levé straně“ nebo „lomit rukama, pravou (dlaň) v levé, potom levou v pravé, pak zas pravou v levé, a tak znázorňovat zármutek“, případně „sklonit se před oltářem se zahalenou hlavou“. Naopak „vojáci“, kteří hlídali hrob a při probuzení zjistí, že je hrob prázdný, mají dovoleno udělat „co uznají za vhodné“, „scénář“ jim nepředepisuje žádná zvláštní gesta, zřejmě z důvodu, že vedlejším postavám beze slov se nepřikládal takový význam, jako u hlavních hrdinů.²⁸

Drama se vedle poezie stalo hlavním žánrem anglické renesance. Kořeny dramatu nacházíme ve středověkých hrách, ať už náboženských (morality, mysteria, mirákula) anebo lidových, které navazují na prastaré přírodní kultury a slavnosti (maškarády, mumraje či karnevalové průvody). V renesanci znovu zesílil vliv antického dramatu a proto i náměty vycházely z antických dějin. V druhé polovině 16. století dosáhlo světské drama vynikající úrovně. Zejména díky těmto autorům jmenovitě Thomas Kyd, Christopher Marlowe, John Lyly, Robert Green, Thomas Nash či George Gascoigne, William

²⁵ HODEK, Břetislav. *William Shakespeare, kronika hereckého života*, s. 14.

²⁶ Kolektiv autorů. *Alžbětinské divadlo Shakespearovi předchůdci*. Praha: Odeon, 1978, s. 14.

²⁷ SCHMITT, Claude. *Svět Středověkých gest*. Praha: nakladatelství Vyšehrad., 2004, s. 207.

²⁸ Tamtéž, s. 208.

Shakespeare.²⁹ Shakespearovi současníci a následníci sice udržovali úroveň anglického dramatu (B. Jonson, F. Beaumont aj. Fletcher, T. Dekker, T. Middleton, P. Massinger, T. Heywood, J. Webster), ale postupně ztráceli schopnost Shakespearovy syntézy: těžkou ranou do vývoje dramatu bylo uzavření divadel za anglické revoluce (1642-60).³⁰

Renesanční tragédie vzniká v průběhu 16. století v Itálii, kde se umělci snažili vzkřísit základní žánry antického dramatu. Avšak italská tragédie nezplodila žádné významné dílo, které by přečkalo svou dobu, ale sloužilo jako velký zdroj inspirace námětů pro tragédii španělskou a alžbětinskou. Pro žánr tragédie má větším význam anglické (alžbětinské) divadlo, které tento žánr rozvinulo a dovedlo k dokonalosti.³¹ Za jeho vrchol jsou považovány tragédie Shakespearovy (Hamlet, Král Lear, Richard III.). Avšak tragédie v Anglii byla už před začátkem Shakespearovy tvorby, v šedesátých a sedmdesátých letech 16. stol. byli na většině repertoáru morality a interludia, což byla světská kázání, která měla za cíl ukázat strašné následky zahálky, mrhání a neposlušnosti. Většina postav byly abstraktní pojmy jako Mládí či Lidstvo, které se odvrací od svých rádců, jako jsou Mravný život či Sporádaná kratochvíle, a začne trávit svůj čas se Zhýralostí, Nevzdělaností a Touhou po penězích.³² Morality byly neúprosně didaktické a psané neobratně a proto začaly časem působit staromódně a nudně, avšak za Shakespearova dospívání se těšily dlouhodobé oblibě.³³ Jako zmínku Craig uvádí hry: Interludium o neřesti, obsahující historii Oresta od autora Johna Pickeringa z roku 1567. U hry Interludium o neřesti, obsahující historii Oresta (Stříbrný ve své publikaci uvádí název Nové interludium o Hříchu, obsahující historii Orestovu) bych rád poukázal na míchání renesanční proudů, přicházející do Anglie z evropského kontinentu, s domácími (anglickými) dramatickými tradicemi.³⁴ Příběh hry Interludium o neřesti, pochází už z antické báje o Orestově pomstě na své matce Klytaimnéstře a jejím milenci Aigisthovi. Milenci neváhali zavraždit Orestova otce a manžela Klytaimnéstry Agamemnona. Pickeryng nečerpal z Aischylovy Oresteje, ale z Euripidových tragédií Orestes a Elektra, v nichž se už vyskytuje závěrečné zasnoubení Hermiony a Oresta. Avšak Pickering zde promíchá-

²⁹ STŘÍBRNÝ, ZDENĚK. Proud času Stati o Shakespearovi., s. 97.

³⁰ STŘÍBRNÝ, ZDENĚK. Proud času Stati o Shakespearovi., s. 98.

³¹ HOŘÍNEK, ZDENĚK. Drama, divadlo, divák., s. 12.

³² GREENBLATT, STEPHEN. William Shakespeare Velký příběh neznámého muže., s. 20.

³³ GREENBLATT, STEPHEN. William Shakespeare Velký příběh neznámého muže., s. 21.

³⁴ STŘÍBRNÝ, ZDENĚK. Proud času Stati o Shakespearovi., s. 141.

vá antické hrdiny s postavami anglickými i postavami středověce alegorickými. Ve hře vystupují kromě Oresta, Nestora, Klytaimnéstry a dalších antických hrdinů postavy jako angličtí klauni Dick Halersicke a Jack Hempstring, venkovani Hodg a Rustic, kteří mluví výrazným jihoanglickým dialektem s bohatým alegorickým souborem, ve kterém nad Slávu, Povinnost, Radu, Lid, Přírodu, Pravdu, vyniká všudypřítomný Hřích, který se podle potřeby mění na Odvahu, Trpělivost a nakonec Pomstu. Na jevišti je možno vidět akrobatické kousky, boj a zápasy, ale i jak je Aigisthos pověšen před zraky Klytaimnéstry. Ve hře se též zpívají veselé vojenské písničky a pronáší závažná morální ponaučení. Do této antické báje se promítá i aktuální politická situace, kdy v závěru hry je narážka na podobnost Marie Stuartovny s Klytaimnéstrou, protože Marie Stuartovna roku 1567 prý pomohla svému milenci Bothwellowi odstranit svého manžela Darnleyho.³⁵ Hra Interludium o Mládí byla moralita, která připomínala hřišníkovi křesťanskou lásku, jež mu dal Ježíš. Tato láska ho osvobozuje od vlivu Zhýralosti a vrací ho do společnosti Pokory.³⁶ Autoři moralit se domnívali, že toho, aby hra měla širší dopad, dosáhnou tím, že oprostí své postavy od všech vedlejších rysů, aby se dostali k jejich podstatě a domnívali se rovněž, že se obecenstvo nebude rozptylovat nepodstatnými detaily jednotlivých individualit. Avšak Shakespeare pochopil, že výjevy z lidských osudů jsou podmanivější, když místo abstrakcí použije konkrétní lidi, kteří mají jména, lidi zachycené s nebývalou dávkou osobnosti, např. nikoli Mládí, ale princ Jindřich, nikoli Kdožkolvěk („Everyman“), ale Othello.³⁷ V případě Othella Shakespeare lépe využívá biblické symboliky, která ho v mládí ovlivnila. Othello je jakýmsi černým Kdožkolvěkem, jehož si vybral za oběť zrádce světla Jidáš.³⁸ Shakespeare si morality upravil, některé charakteristiky vymazal a některé naopak posílil např. aspekt strachu - Jago je nepoměrně znepokojivější a účinnější - než Závist a Zhýralost. Shakespeare jindy výrazně posílil smích, např. triky Neřesti a záliba ve zmatcích zesilují v postavě Puka ve Snu noci Svatojánské, kde se vytrácí podlost a je nahrazena škodolibostí³⁹ Shakespeare v Othellovi při monologu Jaga s publikem (v II. dějství, 3. scéně), kdy Jago říká, že není darebák a

³⁵ STŘÍBRNÝ, Zdeněk. *Proud času Stati o Shakespearovi*, s. 140.

³⁶ GREENBLATT, Stephen. *William Shakespeare Velký příběh neznámého muže*. Praha: Albatros nakladatelství, 2007, s. 21.

³⁷ Tamtéž, s. 23.

³⁸ HONAN, Park. *Shakespeare životopis*, s. 280.

³⁹ GREENBLATT, Stephen. *William Shakespeare Velký příběh neznámého muže*, s. 23.

že jeho rady jsou nezištné a dobré (jeho plán, jak zaplést Othella, Desdemonu a Maura do milostného trojúhelníku na základě lži a intrik) navazuje na postavu Neřesti ze středověkých moralit. Neřest byla původně komediální postava a i postava Jaga má jisté rysy klauna a žertěře.⁴⁰

Auerbach srovnává antické a alžbětinské divadlo. Alžbětinské divadlo ve svých dílech ukazuje svět rozmanitěji než divadlo antické. Charaktery u hlavních hrdinů jsou propracovanější a hrdina se podílí na vytváření svého vlastního osudu aktivněji než antičtí předchůdci. Rozmanitost nalezneme i uvnitř námětu, protože Shakespeare se nezapomíná ve svých hrách jen jedinou stylovou polohou a jediným osudovým zvratem. Shakespearův myšlenkový a mravní svět je složitější, pohnutější a dramatičtější než antické hry. Vliv na to má vyvinutější dějinné vědomí a také kořeny v (křesťanské) lidové tradici.⁴¹

Erich Auerbach (1892-1957) poukazuje ve své knize *Mimesis (Zobrazení skutečnosti v západoevropských literaturách)* na mísení stylů u Shakespeara tj. vznešeného a nízkého, směšování komického a tragického a to prostřednictvím několika metod:

1. tragicky vznešené postavy doprovází postavy, které vše komicky komentují (časté postavy šašků, jenž doprovází šlechtice),
2. střídání komických a tragických scén v tragédii,
3. mísení stylu v samém nitru tragických postav.

A také kombinace těchto třech možností.⁴²

⁴⁰ HILSKÝ, Martin. *William Shakespeare: Othello, benátský mouřenín*, s. 191.

⁴¹ KASTNEROVÁ, Martina. *Shakespeare a teorie interpretace: Hledání adekvátního interpretačního přístupu*. Plzeň: nakladatelství Epoque, 2011, s. 39.

⁴² Tamtéž, s.

2.2 Situace divadel během Shakespearova života

William Shakespeare patří do skupiny umělců, kteří tvořili v době tzv. Alžbětinského Dramatu. Alžbětinské drama se nemůže vztahovat jen na dobu vlády Alžběty I. (1558-1603), avšak musíme přihlídnout k vlivům, které té době předcházely, jak z domova či ze zahraničí (např. vlastní kulturní zázemí, inspirace z antických vzorů či renesanční Itálií), naopak konec je dán přesně, a to uzavřením divadel na začátku občanské války a to rozhodnutím parlamentu, který poté nařídil i divadelní budovy strhnout⁴³ (1642-60).⁴⁴ V době narození Williama Shakespeara (1564), bylo profesionální drama v zárodcích. Neexistovala žádná divadla, hrály malé profesní skupinky, které byly svázané s domácnostmi šlechty, či herci byli amatéři. Jelikož neexistovala divadla, hrálo se v hostincích, radnicích, v kostelech či v sálech velkých domů. Hry netrvaly déle než 1 hodinu.

První divadlo v Londýně bylo Red Lion (Červený lev), které vzniklo roku 1567 a vydrželo fungovat jen několik měsíců. Naopak zlatý věk anglického dramatu ohlašovala stavba Divadla (The Theatre) v Shoreditch roku 1576.⁴⁵ Na této stavbě se podílel i James Burbage, pozdější Shakespearův společník a otec Richarda Burbageho, který si na tento projekt půjčil peníze od svého švagra Johna Braneyho.⁴⁶ Shakespeare patřil mezi zakládající členy společnosti lorda Komořího, jež vznikla roku 1594, mimo toho že byl dramatik a herec, byl i akcionářem.⁴⁷ Shakespeare měl za svůj podíl v souboru Lorda komořího zaplatit asi padesát liber. Existuje i domněnka, že podíl platit nemusel, ale místo vkladu že se musel zavázat psát pro soubor 2 hry ročně (1 komedii a 1 vážnou hru), za něž by dostal běžnou odměnu.⁴⁸ Společnost Lorda Komořího později získala ocenění nejvyšší, a to že byla přejmenována na Královskou společnost. Toto přejmenování proběhlo roku 1603 za vlády krále Jakuba I.⁴⁹ Díky tomuto ocenění mohl Shakespeare a jeho kolegové nosit uniformu (královskou livrej) při slavnostních příležitostech.

⁴³ KASTNEROVÁ, Martina. *Shakespeare a teorie interpretace: Hledání adekvátního interpretačního přístupu*, s. 17.

⁴⁴ STŘÍBRNÝ, Zdeněk. *Proud času Stati o Shakespearovi*, s. 98.

⁴⁵ WELLS, Stanley. *Shakespeare & Co*, s. 4.

⁴⁶ HONAN, Park. *Shakespeare životopis*, s. 98.

⁴⁷ WELLS, Stanley. *Shakespeare & Co*, s. 2.

⁴⁸ HONAN, Park. *Shakespeare životopis*, s. 182.

⁴⁹ WELLS, Stanley. *Shakespeare & Co*, s. 5.

tech. Tato společnost ze začátku (1594) hrála V Divadle (The Theatre), až po roce 1599 se tato společnost stěhovala do divadla Globe (Globe = Zeměkoule, Svět). Ať Globe či jiná divadla (např. divadlo Růže, divadlo Labuť) stejně jako jiná centra zábavy, jako nevěstince, býci, medvědí arény či hostince měli povoleno stavět až za hranicemi města. Bylo to z důvodu, že Puritáni (radikálními přívrženci skupin protestantského vyznání) mezi vrchností považovali divadla za semeniště hříchu (nelíbilo se jim, že se chlapi převlékají za děvčata, že texty jsou oplzlé či že vážnost problému je v hrách zesměšňována).

Dalším důvodem bylo, že velká shromáždění přilákala různou spodinu, což by mohlo mít za následek šíření infekce moru, jehož epidemie Londýnem proběhla.⁵⁰ I v alžbětinské době byla cenzura. Roku 1559 jsou zakázány hry, jež se týkaly správy státu či náboženství a to z důvodu, že to jsou témata, která by měli projednávat lidé k tomu určení, a měla by být řešena mezi odborníky bez účasti publika. Tato vyhláška samozřejmě zasáhla a ovlivnila hodně her. A roku 1581 byl jmenován Mistr královských zábav a tím se stal Edmund Tilney. Všechny hry, co se měly hrát před veřejností, musely být podány jemu či jeho zástupci ke schválení. Tuto funkci zastával až do roku 1610, kdy umírá.⁵¹

⁵⁰ WELLS, Stanley. *Shakespeare & Co*, s. 6.

⁵¹ Tamtéž, s. 5.

3 DÍLO

Shakespearovský kanón k dnešnímu dni tvoří 38 her (např. *Romeo a Julie*, *Hamlet*, *Král Lear*, *Bouře*, *Zimní pohádka*, *Richard III.*, *Othello*, *Macbeth* atd.), napsal jednu alegorickou báseň (*Fénix a Hrdlička*), 2 výpravné básně (*Znásilnění Lukrécie*, *Venuše a Adonis*) a 154 sonetů vydaných v knize *Shakespearovy Sonety*.⁵² První fóliové vytištění (tzv. První Folio) bylo vydáno roku 1623⁵³ herci, kteří se jmenovali John Heminges a Henry Condell, jenž byli kolegové a přátelé Shakespeara a v jejichž sousedství v Cripplegate, poblíž chrámu sv. Pavla a proslulé hospody *U mořské panny*, v letech 1602-1604 Shakespeare bydlel.⁵⁴ Do Prvního Folia nebyly zařazeny hry *Perikles* a *Dva vznešení příbuzní*.⁵⁵ O Prvním Foliu vyšla i studie *Tisk a korigování Prvního Shakespearova folia*⁵⁶, jejímž autorem je Charlton Hinman. Hinman při srovnání typografií používal i svůj vlastní vynález - kolacionovací stroj.⁵⁷

Zároveň byla vydána dnes už běžná faksimile Nortonovo faksimile: První folio Shakespeara, což byla „ideální kopie“, která byla vytvořena z nejlepších a nejjasnějších stránek třiceti různých exemplářů originálu.⁵⁸ Většina alžbětinských her vyšla v tzv. kvartovém vydání (na každé straně dvakrát přeloženého archu jsou čtyři stránky knihy) a některé knihy i v souborném vydání dvojnásobného formátu ve vydání foliovém (na každé straně jednou přeloženého archu jsou pouze dvě strany vazby, zpravidla dvousloupečné). Cena kvarta (nevázaného) byla asi 6 pencí a fóliový (vázaný) svazek měl cenu asi jednu libru. Kvartová vydání her, mívají titulní stránku s bohatším textem, někdy uváděla jednou větou její stručný obsah, jindy obsahovala reklamní doporučení (např. kde se hra hrála). Mnohdy bývá na titulní straně atraktivní dřevoryt a to vše z důvodu, že titulní strana slouží zároveň jako reklama na knihu, i s popiskem kdo ji vytiskl a kde ji lze koupit.⁵⁹ *Othello* vychází v kvartovém vydání poprvé v roce 1622 pod názvem *Tragédie Othella, benátského mouřenína*, jak byla mnohokrát hrána

⁵² HILSKÝ, Martin. *William Shakespeare: Dílo*, s. 57.

⁵³ Tamtéž, s. 56.

⁵⁴ BEJBLÍK, Alois. *Shakespearův svět*. Praha: Nakladatelství Mladá Fronta, 1979, str. 12.

⁵⁵ HILSKÝ, Martin. *William Shakespeare: Dílo*, s. 57.

⁵⁶ WELLS, Stanley. *Věčný Shakespeare*, s. 378.

⁵⁷ Tamtéž, s. 376.

⁵⁸ Tamtéž, s. 378.

v divadle Zeměkoule a U černých Bratří Služebníky Jeho Veličenstva. Ve fóliovém vydání je název Tragédie Othella, benátského mouřenína. Fóliové vydání obsahuje 160 řádek, které nejsou v kvartu, v kvartu je naopak několik pasáží, které nejsou ve foliu. Kvartové vydání obsahuje velký počet nadávek a vulgarit, které fóliové vydání zmírňuje či úplně vynechává. Kvartové vydání také obsahuje větší počet jevištních poznámek než vydání fóliové.⁶⁰ Ben Jonson v 1. Foliu poznamenal, že Shakespeare byl vzor „nejen pro jednu éru, ale pro všechny časy“, a tímto citátem jako by prorokoval Shakespearovu nehynoucí slávu po další léta a staletí.⁶¹

⁵⁹ Kolektiv autorů. *Alžbětinské divadlo Shakespearovi současníci*. Praha: Odeon, 1980, s. 428.

⁶⁰ HILSKÝ, Martin. *William Shakespeare: Dílo*, s. 1083.

⁶¹ WELLS, Stanley. *Shakespeare & Co*, s. 3.

3.1 Charakteristika děje Othella

Na příběh Othella můžeme hledět na souboj dvou hrdinů. Othello reprezentuje minulost, svět tradičních ctností, který není schopný bránit se ziskuchtivých dobrodruhům současnosti, které reprezentuje Jago. Střet Othella s Jagem, lze také brát jako obraz lidské duše, v níž každý z nás vede boj o sebe sama. Podobný ponor do duše člověka už autor napsal v Hamletovi. Ale v Hamletovi ukazuje autor, jak rozum ochromuje čin, v Othellovi cit a vášně paralyzují rozum. Oba tyto příběhy končí tragicky.⁶² Motiv Othella Shakespeare přepracovává a použije v Zimní Pohádce, kdy znovu převádí příběh přátelství mezi muži a vražedné žárlivosti, ale tentokrát však bez jakéhokoli pokušítele. Leontes nemá žádný důvod vyhodit z domu svou krásnou ženu v devátém měsíci těhotenství. Udělá to jen z důvodu podezření, že se jeho žena dopustila cizoložství s jeho nejlepším přítelem.⁶³ Zápletkou, kdy se hlavní události v ději řídí dle pomluvy a podle intriky, je hra Othello podobná jiné Shakespearově hře s názvem Mnoho povyku pro nic. Ta ale, na rozdíl od Othella, dopadá dobře.⁶⁴

Othello se tajně ožení s Desdemonou, kterou ohromí svým vyprávěním a hrdinstvím při válečných výpravách. Otec Desdemony Brabantio se o sňatku dozvídá až od Jaga a Roderiga (Roderigo je neúspěšný nápadník Desdemony), kteří svým pokřikem způsobují výtržnosti pod jeho okny. Tato scéna (vzbouzení otce mladé dívky dvěma darebáky) je scénou, která připomíná vesnický zvyk „charivari“. „Charivari“ bylo veřejné zostuzení docílené nějakou výtržností, obvykle nadměrným hlukem. Brabantio je zde postava komediálního typu „hněvivého starce“.⁶⁵ Othello je povolán do dóžecího paláce ohledně vojenských povinností. Mezitím dorazí i Brabantio a žádá o potrestání Othella. Brabantio se svým požadavkem neuspěje, protože Othello je nasazen jako nejlepší bojovník a vůdce do války o Kypr. Othello si jako svého zástupce zvolí Cassia, což Othellovův náměstek Jago považuje za zradu (Jago chtěl funkci zástupce a čekal, že ji dostane) a začíná intrikovat. Cestou na Kypr jsou lodě Benátského vojska zasaženy bouří. Othellova loď dopluje jako poslední, kdy už Jago, Cassio a Desdemona jsou na ostrově. Tato bouře však rozmetala turecké vojsko, tudíž odstranila i důvod Othellova pobytu. Jago

⁶² JOSEK, Jiří. *William Shakespeare: Othello, benátský mouřenín*. Praha: nakladatelství Romeo, 2003, s. 7.

⁶³ GREENBLATT, Stephen. *William Shakespeare Velký příběh neznámého muž.*, s. 322.

⁶⁴ LUKEŠ, Milan. *Mezi karnevalem a snem*. Praha: Divadelní ústav, 2004, s. 309.

⁶⁵ HILSKÝ, Martin. *William Shakespeare: Othello, benátský mouřenín*, str. 32.

postupně přesvědčuje Othella, že je mu manželka nevěrná s Cassiem. Jago dá Cassiovi do ložnice Desdemonin šátek, který dostala od Othella jako dar, aby měl pro svá nařčení důkazy. Tento šátek pro Jaga ukradla jeho žena Emilie. Cassio přesvědčuje Desdemonu, aby se za něj přimluvila u Othella. Chce získat ztracenou funkci zpět (což mu poradí opět Jago). O funkci přišel kvůli rvačce v opilosti při oslavě vítězství. Othello chce ukázat, kde má Desdemonu uschován šátek, ta ho však nemůže najít a pohádají se. Desdemonu stále prosí Othella, aby Cassia vrátil zpět do funkce, což ho rozčílí ještě více. Mezitím dorazí z Benátek poselstvo s dopisem, z něhož se Othello dozvídá o převelení zpět do Benátek. Jeho místo má zaujmout Cassio. Jago se mezitím domluví s Othellem, který už je zmanipulovaný lží o nevěře Desdemony s Cassiem, a dojednájí plán na jejich odstranění. Rozhodující moment, kdy Othello uvěří Jagově pomluvě, je ve chvíli, kdy slyší rozhovor Jaga s Cassiem o tom, jak jim funguje vztah s Biancou (Othello je ukryt a neslyší, že se hovoří o Biance. Myslí si tak, že mluví o Desdemoně) a následná hádka Biancy, která vztekle vrací šátek (Desdemonin) Cassiovi. Jago přemluví Roderiga, který Desdemonu stále miluje, aby zabil Cassia. Při šarvátce Roderiga a Cassia se oba sokově navzájem zraní. Jago ve tmě zákeřně zezadu bodne do nohy Cassia. Roderiga zabije. Mezitím na hradě při hádce ze žárlivosti Othello Desdemonu uskrtní. Při vyšetřování Othello řekne, proč manželku zabil a od koho se o její nevěře dozvěděl (od Jaga) a promluví o šátku jako důkazu. To nařčení Emilie vyvrátí a označí jako viníka Jaga, který ji na to vzápětí probodne. Othello po zjištění, co strašného udělal (zabil nevinnou manželku), spáchá sebevraždu. Jago je uvězněn a Cassio se stává novým guvernérem ostrova.

Dvojitý čas u Othella

U Othella můžeme sledovat dvojitý čas. Dvojitý čas v Othellovi není omyl, ani nedopatření, je to princip, na kterém je hra budována a bez kterého by nedosáhla tak mocného ideového účinku. Aby dosáhl iluzi dvojitý času, musel sloučit dvě protikladné časové složky, na kterých hra díky své hluboké psychologické věrnosti a vysokému dramatickému napětí stojí. Shakespeare využíval jak „krátký“ tak i „dlouhý“ čas. „Krátký čas“ je potřeba k tomu, aby hra měla strhující napětí a spád, a také aby měla Jagova intrika přesvědčivost a účinnost, protože kdyby Othello rozumně zauvažoval a promluvil si buď s manželkou či s Cassiem, tak by v Othellovi musela převážet ušlechtilá povaha a prohlédl by Jagovu léčku. „Dlouhý čas“ je zejména pro ideový záměr hry. Othello není jen primitivní barbar, který v záchvatu žárlivosti vraždí svou manželku po 24 hodinách spo-

lečného manželského soužití. Je to tragédie manželství, které už nějakou dobu trvá.⁶⁶ Náznaků na dvojí čas je samozřejmě ve hře mnoho, zvláště ve druhé polovině tragédie.

Uvedu příklady zmínek, které ukazují na dlouhý průběh děje:

1. Bianca vyčítá Cassiovi, že se celý týden neukázal.⁶⁷
2. V mnohých narážkách nabýváme dojmu, že benátská posádka zde žije po přestálém nebezpečí celé týdny mírovým životem.
3. Jago měl dost času, „už alespoň stokrát“ žádat Emilii, aby Desdemoně vzala osudný šátek.
4. Z rozhovoru Emilie s Othellem, kdy ji Othello podezřívá, že kryje Desdemonu, vyplývá, že žije s Desdemonou v jedné domácnosti už delší dobu. Jako zkušená žena je jí rádčyní, společnící a pomáhá Desdemoně s péčí o domácnost.⁶⁸
5. Jagovo přespávání v Cassiově bytě, kdy měl údajně Cassio blouznit ve snech o Desdemoně.
6. Jagův slib, že Othellovi zjistí, jak často je mu Desdemona s Cassiem nevěrná.
7. Příjezd benátského posla Lodovica na Kypr, kde posádka žije zřejmě týdny a měsíce klidným mírovým životem.⁶⁹ Lodovico Othellovi předá dopis siňorie, že je odvolán z funkce velitele ostrova.⁷⁰

Pro příklad uvedu i hodně přesných údajů, určujících pro změnu velmi krátký průběh děje:

1. V pátek je svatba v Benátkách, ale už v sobotu jsou po strašlivé bouři na Kypru
2. Tu samou sobotu je na oslavě zažehnání tureckého nebezpečí po hádce přijde Cassio o pozici náměstka a v té samé noci se setkají v souboji Roderigo s Cassiem.
3. Cassio, aniž by ulehl, už v neděli ráno si snaží Othella znovu naklonit a prosí Desdemonu o přímluvu.

⁶⁶ STŘÍBRNÝ, Zdeněk. *Proud času Stati o Shakespearovi*, s. 277.

⁶⁷ Tamtéž, s. 276.

⁶⁸ Tamtéž, s. 275.

⁶⁹ Tamtéž, s. 275.

⁷⁰ Tamtéž, s. 276.

4. V neděli ráno Jago přesvědčí Othella, že je mu manželka nevěrná (po 1 dni na ostrově).
5. V tu samou neděli večer přijíždí Lodovico, jenž je zástupcem benátské siňorie, na vzdálený ostrov Kypr řešit administrativní věci.⁷¹
6. V nedělní večer pošve Roderiga proti Cassiovi. Kdy Jago bodne Cassia do nohy a Roderiga zabije.
7. Othello uškrtní Desdemonu, s níž byl v manželství půl druhého dne.⁷²

⁷¹ STŘÍBRNÝ, Zdeněk. *Proud času Stati o Shakespearovi*, s. 276.

⁷² Tamtéž, s. 276.

3.2 Jméno Othello

Othello (italsky Otello) je zdrobnělina jména Otho. V povídce Giraldiho Cinthia jméno Maura uvedeno není, Shakespeare ale jméno mohl najít u Plutarcha (Marcus Silivius Otho byl římský císař).⁷³ Otho byl římský císař, který vládl jen krátce (leden-duben 69)⁷⁴ a po neúspěšné bitvě (první bitva u Bedriaka) spáchal sebevraždu. Je uváděn jako první římský císař, který předem schválil vraždu svého předchůdce.⁷⁵

Hilský ve své knize uvádí, že Othello je poitalštěná verze slova „Ottoman“ nebo „Osman“.⁷⁶ V době kdy Shakespeare píše Othella (1603), vychází kniha *The Ottoman* (český název *Turek*) od benátského senátora Lozarra Soranza, která byla roku 1603 přeložena do angličtiny a kde Soprenza popisuje tureckou vojenskou hrozbu a vyzývá křesťanskou Evropu, aby se semkla proti Tureckému nebezpečí. Turci v té době už ovládali východní Evropu a začínali svou rozpínavostí ohrožovat i Evropu západní. Roku 1603, kdy na trůn nastupuje Jakub I., do Londýna také přijíždí benátské vyslanci.⁷⁷ Velvyslanci předali králi knihu *Společenství* a vláda Benátek od Gaspara Contariniho (přeložil ji sir Lewis Lewkenor, který benátské velvyslance doprovázel). Tato kniha popisovala Benátky jako panenské město a kladně hodnotila benátské senátory.⁷⁸ Sám král Jakub I. napsal báseň *Lepanto* (1603), ve které oslavuje jediné významné vítězství křesťanů nad Turky a popisuje bitvu u Lepanta roku 1571.⁷⁹ Příběh popisuje velitele křesťanských vojsk Juana d' Austria, jako hrdinu svaté války proti ďáblu (Turkovi). Samotná báseň vyšla poprvé 1591 v Edinburhu.⁸⁰ Roku 1603 Jakubu I. věnoval Richard Knolles svoji knihu *Všeobecná historie Turků*, kde již v úvodu popisuje Osmanskou říši jako soudobý teror světa.⁸¹

⁷³ JOSEK, Jiří. *William Shakespeare: Othello, benátský mouřenín*, s. 206.

⁷⁴ GRANT, Michael. *Římští císaři*. Praha:BB Art, 2002, s. 61.

⁷⁵ Tamtéž, s. 63.

⁷⁶ HILSKÝ, Martin. *William Shakespeare:Dílo*, s. 1083.

⁷⁷ HILSKÝ, Martin. *William Shakespeare: Othello, benátský mouřenín*, s. 13.

⁷⁸ MIŠTERKOVÁ Mišterková, str. 116, viz odkaz na Hilského 2006, str.11

⁷⁹Tamtéž, s. 114.

⁸⁰ HILSKÝ, Martin. *William Shakespeare: Othello, benátský mouřenín*, s. 14.

⁸¹ MIŠTERKOVÁ, Ivona. *Aspekty kulturní a etnické diversity v Shakespearově tragédii Othello IN:Akta FAKULTY FILOZOFICKÉ. Plzeň:Západočeská univerzita, 2008, s. 114.*

3.3 Vznik hry

První inscenace hry Othello se odehrála roku 1604 v paláci Whitehall a už od prvního uvedení patřila k nejpoblárnějším tragédiím. Roli Othella hrál, jak už bylo zmíněno, Richard Burbage. Prvním Jagem měl být herec John Lowin, který se stává členem divadelní společnosti lorda komořího roku 1602, ale už v roce 1603 patřil k prominentním členům souboru. V té době mu bylo 28 let, což byl odpovídající věk na postavu Jaga. Všechny ženské role hráli v Shakespearově době chlapani a jméno herce, který hrál Desdemonu, není známo, ale je velmi pravděpodobné, že se v této roli postupně vystřídalo několik chlapanů. Othello se do zavření divadel puritány (1642) objevil ještě několikrát, například roku 1612-1613 během oslav svatby princezny Alžběty, která byla dcerou Jakuba I. a Friedricha, kurfiřta falckého, který se pár let poté stal českým „zimním králem“.⁸²

Zařazení v Shakespearovo díle

Shakespeare hru Othello píše ve druhé fázi svého tvůrčího vývoje, kdy se dostává do konfliktu nejen se starými, myšlenkově tradičními nebo přímo zpátečnickými náměty, ale také kolem roku 1600 se ocitá v konfliktu se svou dobou. Proto přechází z her plných renesančního optimismu z konce 16. stol. do poezie tragické a smutné, např. Hamleta. V tomto období vytvoří tragédie Král Lear, Othello, Julius Caesar, Macbeth, Antonius a Cleopatra, Timon Athénský, Coriolanus i tragikomedie Veta za vetu (Něco za něco), Konec vše napraví, Troilus a Kresida. Bolestivou událostí, kromě úmrtí syna, pro něj mohla být i smrt otce v roce 1601.⁸³ Shakespeare měl blízký vztah k Essexovi, zvláště ale k Southamptonovi.⁸⁴ Tomu např. věnuje vydanou báseň Znásilnění Lukrécie v roce 1594⁸⁵. Southampton byl v té době jediným Shakesperovým patronem.⁸⁶ Spisovatele (at' Shakespeara či jiného) obvykle podpořil menší částkou.⁸⁷ Southampton měl

⁸² HILSKÝ, Martin. *William Shakespeare: Dilo*, s. 1084.

⁸³ STŘÍBRNÝ, Zdeněk. *Proud času Stati o Shakespearovi*, s. 204.

⁸⁴ Tamtéž, s. 205.

⁸⁵ HONAN Park. *Shakespeare životopis*, s. 164.

⁸⁶ Tamtéž, s. 166.

⁸⁷ Tamtéž, s. 163.

být předlohou pro postavu mladíka v Sonetech.⁸⁸ V tomto období dramatik často vidí svět „převrácený vzhůru nohama“, plný havěti a chorob, a zpochybňuje jeho trvalé hodnoty, smysl lidského existence, dějiny, a víru v rozum.⁸⁹

Hra Othello je nazývána „tragédií žárlivosti“ a nebo „tragédií rodinnou“. Je to z toho důvodu, že hlavní postavy nejsou královského rodu či si nenárokují trůn, ale je to drama mezi manžely. V této hře Shakespeare, po vzoru učenců své doby, bourá středověká dogmata a snaží se při střetu rozličných názorů dobrat absolutní pravdy. Autor na téma hry staví postavy do různých hledisek, kdy je zbavuje jednoznačnosti, a pro jejich jednání uvádí přitěžující i polehčující okolnosti.⁹⁰

Shakespearovy tragédie jsou většinou tragédiemi renesančního individualismu a tvoří protipól renesančního optimismu, který najdeme u Shakespearových komedií. V tragédii najdeme touhu po moci, cynickou aroganci, která vede až k zločinné zpupnosti. Ta ústí ve svár a je příčinnou tragického krachu. Kromě toho zde najdeme i lásku a vášeň, kterou však hubí svět moci a nevraživosti (Romeo a Julie, Antonius a Kleopatra či Othello). Vztah mezi 3 - 4 jedinci, v nichž většinou spočívá jádro hry, vytváří tragédii lidských jedinců, ale také jakési komprimované *teatrum mundi*, divadlo světa, projektované do mikrosvěta lidské duše.⁹¹ Shakespearova dramata jsou projevem dobra, bojem mezi dobrem a zlem, avšak ne vždy dobro vítězí, a pokud ano, tak za cenu velkých obětí. Lidé jsou chápáni jako produkty okolností, ne vždy jsou odpovědní za všechny své činy, ač chtějí dobro - celková situace je žene ke zlu, což je případ např. Macbetha či Hamleta.⁹² Tragédie tak představuje srážku jedince s okolnostmi a s podmínkami, v nichž žije. Tyto okolnosti formují člověka v tom smyslu, že je v jeho moci na události působit a měnit podmínky svého života. Shakespearova dramata se zabývají problémem života a smrti. Ačkoliv Shakespeare oslavuje život a lásku, a snaží se ve svých komediích ukázat, jak by mohl být život ještě šťastnější, objevuje se zde i motiv smrti, který je neodvratným koncem všeho. Proto pozemský život je jedinou jistotou, kterou člověk má a proto je nutnost využít vymezeného času.⁹³

⁸⁸ HONAN, Park. *Shakespeare životopis*, s. 167.

⁸⁹ JOSEK, Jiří. *William Shakespeare: Othello, benátský mouřenín*, s.7.

⁹⁰ Tamtéž, s. 5.

⁹¹ HOŘÍNEK, Zdeněk. *Drama, divadlo, divák*. Brno: Janáčkova akademie múzických umění, 2008, s. 14.

⁹² STARK, Stanislav. *Filosofie a umění (vybrané problémy)*. Plzeň: ZČU Plzeň., 1994, s. 24.

⁹³ Tamtéž, s. 25.

Jago

Stephen Greenblatt uvádí, že absence jasného Jagova motivu je součástí Shakespearovy strategie výstavby dramatu. Je to tzv. technika „radikálního vynechávání“, jehož účinku je dosahováno vypuštěním klíčového vysvětlujícího prvku, který padoucha vede k činu. Shakespearovým záměrem není vytvářet záhadu, ale záměrně tvoří nesrozumitelnost a mlhavost příběhu. Spoléhá při tom na vnitřní logiku a soudružnost, spolu se smysluplností textu.⁹⁴

Vztah Jaga k Othellovi je dvojnásobný. Nenávidí ho, ale bez něj nemůže existovat.⁹⁵ Objevila se interpretace od Ernesta Jonese (byl to přítel S. Freuda), dle které klíčem ke hře není Jagova nenávist k Othellovi, ale naopak velká láska k němu. Toto pojetí později použil Laurance Olivier ve svém ztvárnění Othella. Žárlil na něj nikoliv z důvodu, že by miloval Desdemonu, či záviděl Cassiovi postavení, nýbrž proto, že sám podvědomě miloval Maura, ale nechápal homosexuální základ této lásky.⁹⁶ Avšak nelze odůvodnit Jagovo činy jen homosexuální láskou. Důvody žárlivosti jsou rozličné a mají původ v citech, které známe i my z vlastní zkušenosti.⁹⁷ Jago nenávidí Othella za to, že se na něm dopustil křivdy, jelikož ho nepovýšil. Přijme domněnku, dle které měl kdysi něco s jeho ženou Emillí. Jago nevěří na lásku, přátelství a spravedlnost a je závistivý. Své soupeře ničí a manipuluje s nimi pomocí svého slova.⁹⁸ Dokáže měnit lidi, rozložit je zevnitř a přetvořit je v podobné tvory jako je on sám. Jago každou situaci zvrátí ve svůj prospěch.⁹⁹ Někdy je hrán skoro jako komická postava, kdy vzbuzuje víc smíchu než hrůzy, či naopak jako tvrdý, necitelný a zatrpklý člověk. K motivaci činů a k vyvážení role Jaga je stále potřeba určitý formát a cit.¹⁰⁰ Avšak role Jaga se nemá hrát, tak aby přes povrchní humor zlo jen doutnalo, to zlo musí skutečně vybuchnout.¹⁰¹

⁹⁴ KINDLMANOVÁ, Martin. *Renesanční „padouši“ a jejich návraty na jeviště světa IN: Věda V RENESANČNÍ A NOVOVĚKÉ KULTUŘE*. Plzeň: západočeská univerzita 2007, s. 162.

⁹⁵ Tamtéž, s. 162.

⁹⁶ ROSENBERG, M. *Othello ve 20. Stol In Hodek, Břetislav Shakespeare a moderní divadlo*. Praha: Orbis, 1964, s. 234.

⁹⁷ Tamtéž, s. 236.

⁹⁸ KINDLMANOVÁ, Martin. *Renesanční „padouši“ a jejich návraty na jeviště světa IN: Věda V RENESANČNÍ A NOVOVĚKÉ KULTUŘE*, s. 163.

⁹⁹ Tamtéž, s. 164.

¹⁰⁰ ROSENBERG, M. *Othello ve 20. Stol In Hodek, Břetislav Shakespeare a moderní divadlo*, s. 232.

¹⁰¹ Tamtéž, s. 236.

3.4 Filmové verze Othella

V této části bakalářské práce provedu komparaci vybraných filmových inscenací, jejichž cílem bude srovnání s literární předlohou. V komparaci se chci věnovat odlišnostem oproti Shakespearově verzi. Pro porovnání s literární předlohou použiji překlad Othella od Martina Hilského. Komparace by měla vyústit do závěrečného srovnání všech filmů navzájem.

Tabulku s přehledem filmových verzí uvedu v příloze. Pro komparaci jsem si vybral filmy, které svým rozsahem a zpracováním zasahují i do jiných žánrů. Chtěl jsem poukázat na kreativnost, jak je možné Othella zpracovat (opera, animovaný film, časoměrný dokument atd.). Díla jsou zpracována chronologicky, dle data natočení. Zpracovaná tabulka, s údajem o tom, kdy byly natočeny další verze Othella, je v příloze.

Film Othello (1950)

Film natočil roku 1951 Orson Welles. A byl nátáčen v Maroku. Film má délku 91 minut.¹⁰² V rozhovoru v časopise Cinepur režisér Wells poukazuje, že Jago nepovažuje za zrádce, protože dle něho nebyl nikdy Othellovým přítelem.¹⁰³ Film je černobílý.

Srovnání:

Film se liší už počáteční scénou, která ukazuje konec celého příběhu. Hned na začátku vidíme, jak mniši vynášejí mrtvá těla Othella a Desdemony. Jago je zavírán na nádvoří do klece hanby a vytažen vysoko do vzduchu, aby viděl dobře, co provedl. To vše za zvuků hudby na pozadí, která to vše podkresluje smutkem (v originále jsou na začátku všichni živí).

Po této smuteční scéně se vracíme do Benátek, kde nás vypravěč uvede do děje. Už začátek je jiný, kdy vidíme, jak si na gondole přijíždí Othello pro Desdemonu a jedou se tajně oddat do kostela. To když zjistí Roderigo, je naštván (a plačtivě nadává), že Desdemona měla být jeho. Jago ho přesvědčuje, že ten vztah nevydrží (v originále děj začíná až po svatbě).

¹⁰² Sammons, Eddie. *Shakespeare: A Hundred Years on Film*. London: Shephard-Walwyn (Publishers) LTD, 2000 str. 103.

¹⁰³ MAZIENSTRAS, Richard. *Orson Welles o Shakespearovi, o Wellesovi a zradě*, s. 45.

Brabantio, kterého probudili Jago s Roderigem, zjišťuje (ti viděli svatbu z povzdálí), že se mu dcera tajně vdala a vyřáží za Othellem, kterého zastihne doma, začnou řešit tento problém. Ale to už mezitím v Dóžecím paláci přijímají zprávu o tureckém nebezpečí a posílají pro Othella, čehož využije Brabantio a chce řešit spor o dceru a potrestání Othella. Othello se před Dóžetem obhájí a vysvětluje, že Desdemonu miluje celým svým srdcem. Vstupuje na scénu i Desdemona, která potvrdí, že Maura miluje a že otci děkuje za výchovu. Brabantio je zdrcen a venku na nádvoří, když už je po všem, zastaví Othella a říká mu „když zradila otce, zradí i tebe“. A poté zkroušený opět usedá. Při odchodu mu musejí pomoci strážci s chůzí, jak je zkroušený (v originále není nic psáno o tom, že by Brabantiovi někdo pomáhal při odchodu po Dóžetovo rozhodnutí).

Ráno probouzí Othello Desdemonu polibkem a výzvou, že už musejí jet (v originále vyřáží už v noci). Další scéna už je na Kypru. Kdy Jago i Desdemona sledují bouři a obrovské vlny. Vyhlížejí loď Othellovu. Poté, co v pořádku dorazí, je vyhlášena oslava na počest porážení Turků, kterým bouře potopila všechny lodě. Na této oslavě Jago namluví Roderigovi, že Desdemona miluje Cassia.

Už na nádvoří si po přemlouvání od Jaga dá Cassio číši vína, kterého na oslavě vypije víc, než zvládne, protože není na alkohol příliš zvyklý. Až poté vyřázejí na slavnost (v originále společný přípitek mají až na oslavě). Roderigo se ho chystá napadnout, ale zakopne, což Cassio zaregistruje a vznikne mezi nimi potyčka, kdy se přidávají další a vznikne bitka. Mezitím Jago navede Roderiga, aby zazvonil na zvon, kterým se vyhláší poplach (vyhlášení poplachu v době války bylo porušení vojenské disciplíny a tvrdě se trestalo).¹⁰⁴ Po tomto incidentu, kdy není Cassio schopen v opilosti vysvětlit, co se stalo, je degradován (i opilost byla tvrdě trestána jako porušení vojenské disciplíny).¹⁰⁵

Kromě známé scény, kdy Jago s Cassiem řeší dobré jméno a čest, mu nyní také nezištně poradí, ať zajde za Desdemonou a požádá ji, aby se přimluvila u Othella, aby mu vrátil hodnost. Což ona mile ráda udělá a na svého manžela několikrát naléhá, což se jí stane osudným. Jago pomalu, stejně jako v originále, začíná postupně nahlodávat řečmi o nevěře Othellovu mysl a začíná v něm probouzet žárlivost. Během své první hádky mezi novomanžely upadne Desdemoně šátek na zem, čehož si všimne Emily a šátek vezme pro Jaga (který ji o něj už několikrát žádal, aniž by jí řekl, k čemu ho po-

¹⁰⁴ HILSKÝ, Martin. *William Shakespeare: Othello, benátský mouřenín*, s. 181.

¹⁰⁵ HILSKÝ, Martin. *William Shakespeare: Othello, benátský mouřenín*, s. 167.

třebuje). Jago jí nechce prozradit důvod a zkroutí ruku tak, že mu ho dá dobrovolně (v originále jí ho vytrhne z ruky).

Othello chce po Jagovi důkazy a vyhrožuje mu (záběr jak ho drží pod krkem u hradeb, z nichž je vidět, že za nimi jsou obrovské vlny, které by při pádu znamenaly Jagovu smrt (v originále sice tato scéna je, ale není přímo vykresleno, kde se odehrává). Ten jako důkaz použije to, že když u něj spal, slyšel, jak mluví ze spaní „má sladká Desdemono“, a že viděl, jak si utírá rty kapesníkem (šátkem) od Desdemony. Jago během dne hodí kapesník do Casiova pokoje pomocí klacku, na jehož špičku položí kapesník a vhodí ho do okna, kde má Cassio postel (v originále je psáno, že mu ho Jago umístí pod polštář, aniž by musel krkolomně používat podpůrné nástroje). Není bez zajímavosti, že to udělá v uličce, kudy může kdokoli projít na trh a může ho tak někdo vidět (to svědčí o velké Jagově drzosti).

Během rozhovoru Othella a Jaga v podhradí, kde domlouvají způsob vraždy, slyšíme déšť a hromy, což scénu ještě více dokresluje.

Změnou oproti originálu je scéna, kdy má zavraždit Roderigo Cassia. Roderigo, Cassio i Jago jsou v tureckých lázních. Poté, co Jago přesvědčí Roderiga, že je teď ten správný okamžik, podá mu nůž zabalený do ručníku. Bojácný Roderigo zachází do místnosti, kde „relaxuje“ Cassio. Roderigo je nerozhodný, kdy zaútočit. Vše prozradí pes kňučením Roderigo se ho snaží odehnat a upustí nůž, čehož si všimne Cassio. Roderigo se dá na útěk a schová se. Pronásleduje ho Cassio, jehož zezadu bodne do nohy Jago. Jago se vydá hledat Roderiga. Po chvíli ho zaslechne, jak na něj volá z úkrytu, čehož Jago využije a probodne ho (v originále se potyčka odehraje v noci venku. O tureckých lázních se Shakespeare nezmiňuje. Sokové (Roderigo a Cassio) vedou spolu souboj, při němž se oba zraní. Až poté Jago zraní Cassia a zabije Roderiga. Navíc Roderigo před vraždou na něj křičí „ty bídný pse“, zde Roderigo mlčí, netuší, že bude zabit.)

Při vstupu do ložnice Othello pozhasíná všechny svíčky a v duchu vede monolog, že „nejdu vraždit, ale konat spravedlnost“. Desdemona nespí, ale těžce dýchá. Něco tuší. Po odtrhnutí závěsu předstírá, že spí (v originále spí Desdemona po celou dobu, než ji Maur probudí polibkem). Způsob vraždy je zde trochu jiný, kdy Maur nejdříve dá Desdemoně přes obličej závoj a až poté ji začne škrtit (v originále ji škrtí bez pomoci závoje).

Oproti originálu je zde i změna v jedné ze závěrečných scén, kdy Jago není od Othella bodnut mečem.

Děj vrcholí závěrečným monologem, kdy probodnutý Othello drží v náručí mrtvou Desdemonu a říká, že to udělal z nešťastné lásky, a že Desdenu miloval.

Film končí opět úvodní scénou, kdy jsou vynášeny mrtvoly novomanželů (v originále příběh končí odvedením Jaga do vězení, o pohřbu se Shakespeare nezmiňuje).

Několikrát ve filmu zahlédneme klec hanby, která ještě více podkresluje děj. Tuto klec spatříme i v závěru. Atmosféra graduje ve chvíli, kdy se objeví právě mezi scénou Othella škrtícího Desdemonu. Mrazivou atmosféru podtrhuje ve vážných scénách piano a také šesti vteřinové zlověstné ticho mezi Emilií a Othellem předtím, než začne Emílie volat „vražda, vražda“.

Pes, který se objevuje v několika scénách, a jehož si střídavě hladí Roderigo i Jago, zřejmě nepatří ani jednomu z nich. V originále se nevysktuje, ale zde významně zasahuje do děje při scéně Cassia a Roderiga v tureckých lázních. Pes je němý účastník Jagovo intrik.

Wells se drží Shakespearova originálu, a občas si dovolí malou změnu, což příběhu jen prospívá. Naopak postava Roderiga zde působí komicky a narušuje tím jinak velmi vážné a povedené dílo.

3.5 Opera Othello (1986)

Shakespearův Othello inspiroval v dějinách rovněž hudebníky – také opera G. Verdiho se roku 1986 stala předmětem filmové adaptace. Režisér Franco Zeffirelli, který zfilmoval i další shakespearovské látky, obsadil do hlavních rolí operní pěvce (Othella hraje Placido Domingo, Jaga Justino Diaz a Desdemonu Katia Ricciarelli).¹⁰⁶ Jeho film je tedy působivý zejména díky brilantním výkonům operních zpěváků. Byl také nominován na cenu Oskara za kostýmy.¹⁰⁷ Othello je zpracován podle opery Giuseppe Verdiho z roku 1887.

Srovnání:

Děj začíná už na Kypru. Začátek probíhá za strašné bouře, Desdemona a dav sledují, zda Othellova loď dopluje do pevnosti, či zda ztroskotá. Za dobré doplutí se modlí dav i v kostele (v originále se začíná hádkou Roderiga a Jaga v Benátkách). V tomto díle se vrátíme do Benátek jen pohledem do minulosti, kdy si Othello s Desdemonou připomínají, jak se seznámili, vzpomínají i na tajnou svatbu a obhajobu své lásky v Dóžecím paláci.

Jago s Roderigem bydlí na stejném pokoji. Jago přesvědčuje Roderiga, aby přebral Othellovi manželku. V této scéně uvazuje Jago Roderigovi šálu kolem krku, což může vzbuzovat budoucí předobraz Desdemoniny smrti.

Během oslavy, kdy můžeme pozorovat tanec žen za zvuku hráčů na píšťaly, zahlédneme, jak na sebe zamávají Cassio s Desdemonou (o čemž v originále není nic psáno). Jago přemlouvá Cassia, aby si s ním připil, ale on už nechce. Následně Jago zpívá opilecké písně společně s davem, který vlastně vytvoří tlak na Cassia, který podléhá a opije se. Opilý padá do slámy mezi slepice a koně. Dav, který ho před chvílí přemlouval k pití vína, se mu teď směje, stejně jako Roderigo. Ten samý dav lidí se zapojí i do potyčky, kterou vyprovokoval Roderigo proti Cassiovi. Po skončení bitky vidíme, že jsou odnášeni i mrtví lidé (v originále se na oslavě popere jen zmíněná trojice).

Dav potkáváme i ve scéně, kdy se vrací Desdemona z procházky a dav oslavuje její krásu a nezkaženost a předává jí dary.

¹⁰⁶ SAMMONS, Eddie. *Shakespeare: A Hundred Years on Film*, s. 110.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 111.

Jago s Emilií i koketuje. Plácne jí po hýždích, o čemž Shakespeare nepíše. V originále tato dvojice spolu žádné intimnosti nemá. Stejně jako když Emílie napomíná Jaga, aby to s vínem nepřeháněl během oslavy.

Cesta k šátku od Desdemony Jagovi je rychlejší než v originále. Stane se tak po hádce novomanželů, kdy Desdemona upouští šátek na zem a spěchá za svým chotěm. Jago se kapesníku všimne a posílá pro něj Emílii. Ta mu ho přinese, ale chce vědět důvod, avšak Jago jí zkroutí ruku a šátek jí vyškubne. Tato scéna se odehraje v pracovně, kde jsou všechny 4 postavy (v originále Jago není v místnosti, kdy se Emílie zmocní šátku).

Změnou oproti originálu je i scéna, kdy mluví Cassio s Jagem a Othello poslouchá v úkrytu. Zde při dialogu spolu ještě oba cvičně šermují. Šátek, který ukáže Cassio Jagovi, si Jago ponechává (scéna, kdy by mi měla Bianca vrátit šátek Cassiovi).

Scénu s benátským poslem Zeffirelli upravil tak, že předá během ceremoniálu dopis Othellovi a poděkuje za jeho služby. Dopis otevírá až na večerní oslavě, konané na počest benátské delegace. Zde se tak v rohu místnosti dozvídá, že novým velitelem ostrova bude Cassio. A hned to oznámí celému davu na oslavě. Při hádce Maur Desdemonu poníží (nevinná Desdemoniná poznámka, že má Cassia ráda) a chce jí dokonce i fyzicky ublížit, avšak dav v čele s Lodovicem ho zastaví (v originále dá Desdemoně fac-ku).

Před vraždou je Maur na pláži vysvlečen do půl těla a provádí rituál, při němž má zapáleno několik svíček a až poté přichází zahalen do pláště s kápí do společné ložnice. Touto vsuvkou hra získává na dramatickosti. Desdemona není jako v originále uškrcena v posteli, nýbrž na schodech. Netradiční změnou od originálu je, že Othello po zjištění pravdy Jaga zabije. Ačkoliv sám Maur spáchá sebevraždu, před posledním vydechnutím ještě mrtvou Desdemonu políbí.

Díky opernímu hávu gradují scény, a hře to prospívá. Např. scéna, kdy nejdříve láskyplně drží Othello Desdemoně ruku. O její ruce říká, že je vlhká. Vlhká dlaň byla znakem lásky.¹⁰⁸ Při Desdemonině neopatrné zmínce o Cassiovi, jí však vynadal do děvky. Jelikož v téhle chvíli je už zmanipulován Jagovým tvrzením o nevěře své manželky.

Kaple v kostele, kde je kříž s ukřižovaným Ježíšem Kristem, se ve scénách objeví několikrát:

- kdy Jago pronáší svůj plán, ale přitom se nemodlí k Bohu, ale k Satanovi,
- kdy se Jago s Othellem domluví na vraždě,
- kdy Othello prosí Boha, aby mu dodal trpělivost a sílu při činu, který se chystá udělat (uškrtit manželku).

Na rozdíl od jiných inscenací zde vidíme vlát prapor se lvem sv. Marka, kterého měla ve své vlajce Benátská republika.

¹⁰⁸ HILSKÝ, Martin. *William Shakespeare: Othello, benátský mouřenin*, s. 245.

3.6 Shakespeare – The Animated Talees – Episode 3 – „Othello“ (1992)

Othello byl zpracován v roce 1992 i do animované verze. Tato verze měla sloužit především jako příprava dětí na Shakespeara, ale může posloužit i člověku, jako úvod do děje, než si přečte knihu. Tento cyklus má dohromady 12 dílů, z čehož každý díl trval 25 - 26 minut. Scénář k Othellovi napsal Leon Garfield a režisérem byl Nikolai Serebryakov. Důraz je dán na to, aby v 25-minutovém snímku byly odehrány ty nejdůležitější pasáže ze hry, co napsal William Shakespeare, a to s minimálními změnami tak, aby se neporušila kontinuita vyprávění.¹⁰⁹

Srovnání:

Ačkoliv se tato verze hry Othella drží originální předlohy, najdeme zde několik odlišností. Už na začátku se setkáváme s vypravěčem, i když hlavní děj příběhu tvoří dialogy mezi postavami. Vypravěč jen spojuje některé scény v ději (představení novomanželů Othella a Desdemony, seznámení nás s Biancou a Cassiem).

Motiv Jago, proč chce zničit Othella se nedozvíme, z jeho monologu jen zjistíme, že ho nenávidí jak muka pekelná (00:30)¹¹⁰. Jago domlouvá Roderigovi, aby se snažil více o Desdemonu (nutí ho k tomu násilím). Velkou změnou, oproti původní verzi, je je scéna, jak Jago jede s Roderigem na gondole v doprovodu gondoliera, a to už v době, kdy jsou na Kypru. Na té loďce Jago říká Roderigovi, že Desdemona miluje Cassia a vypráví mu plán, jak má vyprovokovat Cassia.

Při hledání šátku se ptá Desdemona Emily, zdali ho náhodou neviděla a Emily vyšívá, v originále vedou obě ženy dialog, aniž by vyvíjely nějakou činnost.

Bianca je zde vykreslena jako životní láska Cassia, a není zde zmínka o tom, že by byla kurtizána (což je vcelku pochopitelné, když uvažujeme, že jde o dětský film).

Další rozdíl je v tom, že po šarvátce Cassia s Roderigem dorazí po křiku „vražda, vražda“ k místu Jago, Lodovico, Gratiano a po chvíli i Bianca. Zde se v této scéně objevuje jen Jago a vykoná jak zranění Cassia, tak i vraždu Roderiga.

¹⁰⁹ WELLS, Stanley. *Věčný Shakespeare*, s. 390.

¹¹⁰ *Shakespeare – The Animated Talees – Episode 3 – „Othello“* 00:30.

Scénou s pochodní, kdy na ní Othello sahá a pěstí se snaží, aby ji uhasil, si Othello ospravedlňuje, proč zabije manželku. Odkazuje se na monolog se zadušeným knotem („uhasím tvoje světlo“ - odkaz na „uhasím život Desdemony“).¹¹¹ Před Desdemoninou vraždou v originále Othello políbí manželku, v animovaném filmu ji probudí svou blízkostí a teplem, které sálá z pochodně.

V originále je Desdemona přikryta závěsem, pod nímž ji objeví Emily. V animovaném filmu leží na posteli a Emily ji spatřuje hned a vedle ní zkroušeného Othella.

I vražda Emily je zde odbita rychlým způsobem, stačí zde jen říct, že nalezený šátek dala Jagovi, který o něj tolik stál, a je probodnuta manželem. V původní verzi první pokus Jagovi probodnout svou ženu nevyjde a vyjde mu to až na druhý pokus, co Emily vše řekne. Zde je také vynechán Emiliin úryvek píseň o vrbě, který pronáší jako poslední slova. Zde jsou Emillina poslední slova, že cudná Desdemona milovala krutého Maura¹¹²(22.26).

V závěrečné scéně se Othello po svém monologu probodává mečem a jak poklesá k zemi, stahuje oponu, která končí film.

Při závěrečné scéně není Jago v poutech, ani mu není sděleno, že bude mučen. Othellovi před sebevraždou není odebrán meč šlechticem a cesta šátku se neliší od originálu, i v této verzi Jago Emily vytrhne šátek z ruky.

Zvláštností tohoto díla je, že tento projekt byl mezinárodní. Podíleli se na něm Wales, Japonsko, USA, Rusko (režisér tohoto díla).¹¹³

¹¹¹ HILSKÝ, *William Shakespeare: Othello, benátský mouřenín*, s. 327.

¹¹² *Shakespeare – The Animated Talees – Episode 3 – „Othello“ 22:26.*

¹¹³ WELLS, Stanley. *Věčný Shakespeare*, s. 390.

3.7 Film O (Othello) (2001)

Film O se odehrává na americké střední škole v místním basketbalovém klubu. Na první pohled se zdá, že nemůže s původní předlohou kromě názvu a zápletky nic podobného. Ale opak je pravdou. Film používá známé citace hlavních postav. Děj se odehrává v moderní době (natočen byl v roce 1999, ale premiéru měl až v roce 2001). Hlavní postavy dostaly jiná jména: Odin (Othello), Hugo (Jago), Michael (Cassio), Desi (Desdemona), Roger (Roderigo), Brendy (Bianca), Emily (Emilie). Jiní dostali funkci s vyššími pravomocemi, např. Otec Desdemony (v originále Brabantio) byl původně šlechtic (který nemohl příliš věci změnit), zde je ředitelem školy. V ději je naopak nová role: Hugův otec (role Duke Goulding), který je trenérem celého mužstva a hraje jednu z hlavních rolí filmu. Otec Huga je zde jeden ze spouštěčů Hugovy pomsty. Druhým je Odin.

Srovnání:

Už začátek filmu začíná jinak. Originál začíná rozmlůvkou Roderiga a Jaga. Zde se Roger objevuje až na párty týmu po vyhraném zápase (není členem basketbalového družstva), kde se ho Hugo snaží přesvědčit, že Desi bude brzy volná a on ji bude moci získat. Hugovo Otec při předávání sportovních cen za přínos týmu pronese větu , že Odina má rád jako svého syna, což raní Hugovy city. Po předání ceny Odin má předat cenu ještě svému nejlepšímu spoluhráči, vybere si o něco mladšího Michaela, čímž popudí Huga, který si na cenu dělal zásluhu a který je naštván, že mu celé roky pomáhal během (basketbalových) zápasů a za tu dřinu nic nedostal (asociace Jagova naštvání, že byl povýšen Cassio na úkor jeho, který s Othellem absolvoval většinu bitev). I pozice Odina je stejná, jako u Othella. Je nejlepší hráč a přirozený vůdce týmu, a také jediný člověk černé pleti na škole (jediný černý Maur jako velitel benátského vojska), na to naráží i Hugův otec při dialogu s Hugem („Odin to má těžké, je jediný černý a my mu musíme pomoci. Odina beru jako svoji rodinu. A proto když má Odin problémy, tak máme problémy i my.“¹¹⁴ Avšak tuto větu použije i Hugo při přesvědčování Odina o nevěře Desi, a také aby ho utvrdil, že je jeho nejbližší kamarád).

Nesmíme opomenout fakt, že Roger je spolubydlící Jaga na koleji. Hugo z Rogera tahá peníze stejně jak v originále (Rogerův otec je bohatý a je ve školní radě).

¹¹⁴ O 50:42.

Hugo si za peníze kupuje zakázané (dopingové) látky, které si nechá píchat injekcí od místního dealera (od něho si poté jinou zakázanou látku koupí i Odin). Hugo i Odin si ke konci filmu užijí i drogy (pervitin). Roger je z bohaté rodiny, ale kvůli Hugovi a touze po Desi nechá zastavit své luxusní hodinky (v originále Roderigo prodá své pole, aby mohl odjet na Kypr a Jagovi dá šperky pro Desdemonu), za tyto hodinky koupí Jago zbraň.

Motivace Rogera zabít Michala je trochu jiná oproti originálu (sice ho k tomu postupně přesvědčí Hugo), protože Michael šikanuje Rogera (což se nelíbí ani Desi). Odin s Desi chodí 4 měsíce potají a prozradí je až Roger anonymním telefonátem řediteli, jemuž volají schováni ve křoví před jeho domem (asociace na scénu, kdy křičí Roderigo s Jagem pod okny Brabantia, rozdíl je v tom, že v knize v této scéně mluví Jago, ve filmu Roger). Následně se vše řeší v ředitelně (dalo by se to přirovnat ke scéně v dóžecím paláci), jsou zde tréner, Odin, Desi a ředitel. Během hovoru se dozvídáme, že měl Odin už nějaký (blíže nespecifikovaný) problém na jiné škole, ale za Odina se přimlouvá Hugův otec. Desi na rozdíl od předlohy svému otci řekne, že mu do jejího vztahu nic není. Odin ho ve chvíli, kdy zůstane sám s ředitelem, přesvědčuje, aby mu dal šanci (že Desi by nikdy neublížil. Po prozrazení, kdo volal řediteli, dostane Roger od Odina a Michaela „přes ústa“ - v originále se Othello s Roderigem v souboji nikdy neocitne, a ani spolu nemají žádný dialog). Není to jediný fyzický konflikt Odina, v němž postupně agresivita stoupá. V originále dá Othello Desdemoně facku před zraky Lodovica, v tomto filmu je agresivní k Desdemoně při sexu, čímž se liší od originálu, kde vlastně jejich intimní hrátky (potažmo svatební noc) vždy něco (někdo) přeruší. Tou fackou se mu dostane opovržení od Lodovica, zde se mu dostane opovržení publika, když proběhne strkanice mezi ním a malým klukem při dovednostních soutěžích, které mohou Odinovu kariéru pošoupnout dál (v návalu zlosti ještě zničí sklo za košem). V záchvatu žárlivosti se popere ještě při tréninku s Michaelem (ani tento konflikt v originále není). Shakespeare dal do vínku Cassiovi to, že nesnese moc alkoholu a proto se v opilosti popere s Roderigem. Ve filmu Michael pije Tequilu a flirtuje s jednou slečnou. Během flirtování ho Roger (na radu Huga) zesměšňuje a poperou se spolu. Za tento incident je Michael vyřazen na 2 zápasy z kádru (asociace na sesazení Cassia z funkce). Čehož využije Hugo, aby si přitáhl Michaela na svoji stranu, radí mu, ať si získá na svou stranu Desi, ta že má vliv na Odina a ten na trenéra. Alkoholová scéna se

ještě opakuje k závěru filmu (v 70. minutě filmu), kde si chce Hugo připít s Michaellem na Hugův poslední zápas za tým, což Michael zprvu odmítá, ale poté se nechá přesvědčit. Tyto prázdné skleničky pak vezme Odin a dá je Desi do pokoje, aby to vypadalo, že Desi zaškrtní Michael (což ve verzi od Shakespeara nenajdeme). I v tomto filmu ukazuje Michael co je pro něj reputace (asociace na Cassiovu řeč o cti) a i zde Jago na jeho tezi použije protiargument typu, že pravidla si určuje každý sám a že se nemá ohlížet na nějakou reputaci. Mezitím se snaží zaujmout a nahlodat mysl Odina Hugo prupovídami o tom, že Desi tráví příliš mnoho času s Michaellem. Odin vyrazí s Desi na výlet, kde se poprvé milují. Při milování je agresivní, jak bylo výše zmíněno. A to z toho důvodu, že si představuje místo sebe Michaela (co nám ukazuje odraz v zrcadle, kde se objeví nejdříve Odin a pak jeho žárlivá představa, v níž se v zrcadle ukazuje Michael). V literární verzi nemáme zmínku o tom, že by Desdemona s Othellem vyrazili někde na výlet, vše se odehrává stále na jednom místě na ostrově.

Děj se liší i v rámci vztahu obou hlavních partnerů, v literární verzi se Othello s Desdemonou vzali, zde se jen romantickým gestem Odin navrhuje Desi, aby předstírali manželství a navlékne jí na prst „gumičku do vlasů“, která představuje prsten. I zde Desi obdivuje Odinovi příběhy a jizvy (přesněji jizvu na zádech). Šátek, který předá Odin Desi, není od egyptské čarodějnice, od které ho dostala Othellova matka, ale od Odinovy prababičky, ale v obou verzích je to rodinná památka a má ho dostat Odina/Othellova pravá láska. Zde při předávání šátku dostává dar i Emily a to CD s písněmi (v originále není, že by Othello dal nějaký dar Emílii).

Ztráta šátku je zde trochu jiná. V originále ho chce starostlivá Desdemona přiložit Othellovi na čelo, aby se mu ulevilo, ale ve filmu Desi používá šátek jako flirtovací nástroj. V originále Jago vytrhne Emílii šátek z ruky, zde ho na ní vymámí slovy. Za odměnu, že Emily ukradla šátek Desi, se s ní Hugo vyspí, ani to v originále není (v něm jsou manželé, a o jejich intimním soužití se autor nerozepisuje). Cesta šátku je od originálu jiná. Jago ho podstrkuje Michaelovi, ať ho dá Brendy. Ta ho však našťvaná ke konci děje vrací Michaelovi (že nechce dar, který už dostala jiná dívka) a ten ho vrací našťvaně Hugovi. Ten ho po zastřelení Rogera a postřelení Michaela nechává v kufru od auta. V originále Cassio šátek našel ve svém pokoji a ani ho nevrací Jago. V plánované verzi vraždy Huga a Odina je to, že zastřelený Michael má dostat na postřelenou ránu šátek, což se během vraždy nestane.

Novinkou je, oproti originálu, že Hugo je pozván otcem do kanceláře na večeři. Hugo se těší, že ho konečně nepřehlídí, ale otec chce jen vědět, co je s Odinem (viz výrok výše o Odinovi a rvačka s Michaelem).

Scéna, kdy je Odin/Othello ve skrýši a poslouchá rozhovor Huga s Michaelem, je trochu pozměněná. Zůstává záměna žen v rozhovoru (Odin si myslí, že mluví o Desi, ale Michael mluví celou dobu o Brendy). Ale na konci rozhovoru Michael říká o Odinovi, že je už „odvařený“ a že je rád, že ho vyloučí a ať ho nenapadne (Odina) za ním dolézat, že by ho musel zabít (Cassio v originále o Othellovi neřekne špatné slovo).

Průběh Vraždy: Michael a Hugo odjíždějí na zápas autem a během cesty potkávají auto, kde Roger dělá, že je zraněný. Michael mu jde pomoci, ale Roger na něj vytáhne zbraň. Michael je nebojácný, a při potyčce mu zbraň sebere (v originále mu zbraň nikdo nevezme a navíc Cassio poraní Roderiga, zde Roger vyjde ze šarvátky bez újmy). Jago Cassia bodne zezadu do nohy, zde Hugo Cassia přetáhne tyčí přes záda. Roger neunes tíhu okamžiku a Michaela postřelí, ale nezastřelí. Hugo zastřelí Rogera a při tom se mu omlouvá (v originále se Hugo neomluví a Roderigo mu vynadá do bestii a psů při zasazení smrtelné rány). Na silnici potkává Hugo Brendy. Ta však, když vidí 2 bezvládná těla, ujíždí zpět na kolej a křičí, že Hugo je vrah (v originále Jago potkává Biancu, ale chce na ní hodit vinu a vsadit do vězení - obrácené role, Jago ji chce obvinít z vraždy), avšak Hugo jede za ní. Změna nastává i v tom, že v originále Jago přikazuje Emilii, aby šla říci Desdemoně, že Cassio je mrtev. Ale ve filmu Emily vyrazí za Desi sama z popudu, že Desi nedorazila na zápas (tudíž má pocit, že se něco děje). Před zápasem ještě trenéra navštěvují zástupci jiného týmu, který hraje vyšší soutěž, že by o něj měli zájem (o povýšení Othella u Shakespeara není ani slovo, naopak je poslán zpět do Benátek).

Způsob cesty Odina za Desi je jiný než u Othella za Desdemonou. Othello s Desdemonou bydlí, Odin za Desi chodí na tajno na kolej po žebříku. I Způsob probuzení před vraždou je jiný - Othello Desdemonu políbí, Odin Desi pohladí po vlasech. Rozdíl je i v tom, že Emily buší na dveře pokoje, kde Odin škrť Desdemonu, ale poté si odemkne klíčem, které má v kabelce (v originále ji odemkává až sám Othello).

V literární verzi má Emilie říci Othellovi, že se stala šarvátka, ale že Cassio žije, ve filmu nemá Emily ani ponětí o Hugovo řádění. Ve filmu je při vstupu už Desi mrtvá,

v originále Desdemona ještě chrapotí a říká Emily, že ji nikdo neublížil. V originále ji (Desdemonu) Othello skrývá za závěsem, zde ji Odin nechává ležet na posteli. Emily se přiznává, jak to bylo se šátkem, ale Jago ji zde nenapomíná, aby držela ústa, avšak ji obviňuje, že lže. Když Emily pořád mluví, jak to bylo se šátkem, tak ji zastřelí a z hrůzy pustí zbraň (v originále se dá na útěk). Zbraně se zmocní Odin, a chce po Hugovi vysvětlení. Ten mu řekne, ať se ho neptá, prostě to udělal a od teď neřekne ani slovo (asociace na Jagovo „Co víte, víte. Od teď neřeknu ani slovo.“) a odchází z pokoje ven. V originále ho Othello bodne nožem, navíc nemůže odejít, protože má pouta a je hlídán Montanem. Při této scéně je i Cassio na nosítkách, ve filmu při této scéně Michael není. Závěrečná degradace Othella je ve filmu obsažena scénou v ředitelně po dovednostních soutěžích po polovině filmu před vraždou formou toho, že není Odin nominovaný na finálové utkání. Závěrečný monolog Odina je parafrází na poslední řeč Othella. Jen způsob sebevraždy je jiný, Othello se probodne nožem (měl ho schovaný u sebe), ale Odin se zastřelí zbraní, která nebyla jeho.

Závěr filmu se od originálu liší ve dvou fragmentech. Ten první je, že otec Desi dorazí na místo, kde byla jeho dcera zavražděna a odjíždí spolu s ní pryč se sanitkou (zřejmě na pitevnu). V originále Brabantio umírá v Benátkách dříve, než se stane vražda (puklo mu ze žalu srdce ze zrady/ztráty/ze dcery). Druhou odlišností závěru je prolog a epilóg Jaga ve filmu. V originále nic takového není (v úvodu je hádka Jaga s Roderigem, na závěr pronáší řeč Lodovico).

Oproti originálu je zde jiná hierarchie postav. Emily není služkou Desi, ale její kamarádka a spolubydlící a také kamarádka Odina. Michael je nejlepší kamarád Desi, což v originále není (stejně jako scéna v nemocnici, kdy Michael objímá a následně bere Emily kolem ramen a odchází s ní, protože Hugo odváží otce domů). Brendy není kurtizána, nýbrž studentka. Naopak Desi a Hugo se nemusí už od začátku filmu. Ve filmu jsou všechny hlavní role stejně věkově staré, u Shakespeara byl Othello, Jago i Emily starší než Desdemona. Emilie byla ve vztazích zkušenější než Desdemona a byla rázná žena. Zde je Emily ve stínu Desi, která jí má tendence radit.

Během filmu se můžeme všimnout toho, že Hugo je z každé vraždy, co provede, v šoku. V originále Jago vraždí chladnokrevně.

3.8 Shakespeare v ghettu – Othello is Black (2011)

První pokusy o Othella v českých zemích

Jelikož jde o české zpracování Othella, pokusím se zde nastínit, kdy se objevil Othello na území dnešní České Republiky. Poprvé se Čechy seznámily s hrami Shakespeara zřejmě roku 1617, kdy hostovala na Moravě (např. v Kroměříži, Znojmě, Brně či Olomouci) herecká společnost Johna Greena a v letech 1619 - 1620 pak jiná herecká společnost, kterou vedl Robert Brown a jež hrála na dvoře krále Fridricha Falckého.¹¹⁵ Po roce 1649 se objevily kočovné herecké společnosti v Praze i jinde (např. Romea a Julie v Českém Krumlově), ale už se zde nesetkaly s příznivými podmínkami. Shakespeareovy hry se udržely alespoň ve formě tzv. „Selských her“, které hráli řemeslníci a rolníci na venkově, v podobě loutkových her, které u nás mají velkou tradici. Roku 1840 Jakub Budislav Malý publikoval scénu 2.3 z Othella v časopise Dennice, kterou přeložil z anglického originálu (vyšla pod názvem Ukázka z českého Shakespeara. Othello, mouřenín benátský. Přeložením J.B. Malýho“). Malý přeložil celého Othella a roku 1842 byla uvedena divadelní hra Othello (hraná 29. května 1842 ve Stavovském divadle) a roku 1843 vyšel překlad i knižně. Rukopis inscenační verze je uchován v Praze v divadelním oddělení Národního muzea (č. p. 1125). Tento rukopis je vybaven i cenzurní doložkou ze 4. května 1842, kde je poznamenáno, že se musí vynechat pasáže na stranách 5, 35, 122 a 125, jenž jsou přeškrtnuté červenou čarou.¹¹⁶ Na premiéře v hlavních rolích vystoupili Josef Vilém Grabinger, jako Othello, Anna Manetínská, jako Desdemona, Josef Jiří Kolár, jako postavu Jaga, Brabantia hrál Jan Kaška, Roderiga Alois Hynek a Emílii Magdaléna Forchheimová-Skalná (manželka Josefa Kajetána Tyla).¹¹⁷ Malý postavu šaška ve svých prvních verzích (1842 a 1843) nazývá Famfrda¹¹⁸, avšak od verze z roku 1869 je opět uváděn beze jména jako šašek. Divadelní hra (z roku 1842) byla zkrácena tak, aby představení trvalo 2 hodiny.¹¹⁹ Malý publikoval roku 1873 monografii Shakespeara a jeho díla.¹²⁰ Podle dobového tisku měl Josef Jiří Kollár také

¹¹⁵ STRÍBRNÝ, Zdeněk. *Portréty William Shakespeare, s. 71.*

¹¹⁶ DRÁBĚK, Pavel. *České pokusy o Shakespeara.* Brno: Větrné mlýny, 2012, s. 569.

¹¹⁷ HILSKÝ, Martin. *William Shakespeare: Othello, benátský mouřenín, s. 369.*

¹¹⁸ DRÁBĚK, Pavel. *České pokusy o Shakespeara, s. 571.*

¹¹⁹ Tamtéž, s. 572.

¹²⁰ STRÍBRNÝ, Zdeněk. *Portréty William Shakespeare, s. 86.*

přeložit Othella, ale hra nebyla inscenována a osud rukopisu je neznámý.¹²¹ V Praze v roce 1853 hrál Othella americký černoš Ira Frederik Aldrige (odhad 1807-1867), zvaný „africký Roscius“.¹²² Tento herec, původem z New Yorku, se v 17 letech přestěhoval do Anglie a zde hrál, mimo Othella, bílé i černé muže, včetně Shylocka, Macbetha a Richarda III.. Na tyto role používal bílé líčidlo. Britským občanem se stává až v roce 1863, ale umírá v roce 1867 v Polsku.¹²³ Při oslavách 300 let od narození Shakespeara, roku 1864, bylo hráno ve dnech 18. - 22. dubna několik Shakespeareovských her, mimo jiné i opera Othello od autora, který se jmenoval Gioacchino Rosinni.¹²⁴ Rosinni (1792 - 1868) svou operu Othello zkomponoval roku 1816 pro neapolské divadlo Teatro del Fondo, na základě francouzské verze Othella z roku 1792, jejímž autorem je francouzský dramatik Jean-Francois Ducis (1733-1816), který byl známý svými adaptačními překlady Shakespeareovských her. Česká premiéra této opery byla odehrána ve Stavovském divadle pod názvem Othello, mouřenín benátský (vázná zpěvohra ve třech jednáních) dne 8. prosince 1825 a autorem překladu byl básník a dramatik Simeon Karel Macháček (1799-1846). Tato opera byla hrána už roku 1824 v německém souboru Stavovského divadla, ve kterém vystupovali i Češi, např. režisér František Škroup (1801-1862) si zahrál i postavu Jaga. Větší úspěch sklidilo operní zpracování Othello od Giuseppe Verdiho (1813-1901) z roku 1887. Český překlad pořídil libretista a skladatel Václav Juda Novotný (1849-1922), jehož překlad se na našich scénách držel několik desetiletí.¹²⁵ Inscenace měla premiéru 7. 1. 1888 v Národním divadle a do 22. 5. 1898 se odehrála tato opera celkem 55krát. Tuto operu režíroval Josef Šmaha (1848 - 1915).¹²⁶

Africká a romská Menšina za Shakespeareova života

Tato komparace nemá za cíl řešit otázku romské společnosti a její integrace v České republice. Na hře mne zaujalo, jak herci projili hru Othello a zasadili ji do problémové oblasti, a také to, že hra byla určena hlavně pro romské publikum. Romská i africká menšina byla v Anglii už za Shakespeareova života. Slovo Cikán v bakalářské práci použiji s odkazem na knihy, ze kterých čerpám.

¹²¹ HILSKÝ, Martin. *William Shakespeare: Othello, benátský mouřenín*, s. 367.

¹²² STRÍBRNÝ, Zdeněk. *Portréty William Shakespeare*, s. 84.

¹²³ WELLS, Stanley. *Věčný Shakespeare*, s. 323.

¹²⁴ STRÍBRNÝ, Zdeněk. *Portréty William Shakespeare*, s. 87.

¹²⁵ HILSKÝ, Martin. *William Shakespeare: Othello, benátský mouřenín*, s. 372.

¹²⁶ Tamtéž, s. 373.

Slovo „Moor“ mělo v alžbětinské angličtině význam k označení černochoa anebo k označení obyvatele Mauretánie (Afrika).¹²⁷ Výraz „Moor“ používá Shakespeare i v jiných hrách, např. postava Árona ve hře *Titus Andronicus*¹²⁸. Slovo „Egyptian“ (Egypt'anka) označovalo cikána. V té době se věřilo, že cikánská populace pochází z Egypta.¹²⁹ Bandy cikánů, skupiny žebráků a tuláků, ale i zběhové z bojišť v Irsku a ve Francii, či námořníci, kteří měli být odvedeni, se zdržovali v londýnských předměstích. Proti potulce a žebrotě či lidem, kteří se nedovedli prokázat stálým zaměstnáním anebo stálým bydlištěm, byly vydány zákony, které také obsahovaly vypalování potupného -P-na čelo, či řezání uší. V roce 1594 byl v Anglii neklid a ceny potravin stoupaly, hrozila záplava tuláků. Proto starosta svolal smírčí soudce z předměstí na školení, jak si s potulkou počínat. Byly zavedeny stráže, které měly v každé farnosti držet hlídky jak přes den, tak i noc, kdy byly zdvojené. Strážci měli provádět prohlídky heren a hospod, kde se podezřelé osoby nejvíce shromažďují. Zadržené osoby byly odvedeny do Bridwellu. Bridwell byl původně královské sídlo, avšak po odstěhování Jindřicha VIII. do Whitehallu se z toho místa stala „vazba“, kde byl tvrdý režim, a která také obsahovala donucovací pracovnu.¹³⁰ Z vazby tito lidé putovali do města, kde čistili Temži od nánosů anebo čistili žumpy a stoky. Pokud bylo nepříznivé počasí, tak měli za úkol vochlovat konopí. Podezřelé ženy byly odvedeny k předení lnu a příze a děti byly odvedeny pod dozorem do škol. Podobná zařízení se rychle rozšířila do okolních hrabství a byly nazývány Bridwelly.¹³¹ Jaké způsoby a myšlení měli tito strážníci, použil Shakespeare pro postavy Vergese a Dogberryho v komedii *Mnoho povyku pro nic*. Avšak komedie se od reality velmi lišila.¹³² Technické termíny podsvětí, jejich mluvu a praktiky, použil zřejmě Shakespeare ve svých hrách z knihy *Caveat čili varování před všemi cursatores*, lidově zvanými vagabundi, která vyšla roku 1567 a jejímž autorem je Thomas Harman, chudý zeman z kentského hrabství. Avšak Shakespeare určitě znal jak zlotřilou chásku, tak i chudinu. Proto ji tak barvitě zpodobnil v podvodech *Autolyka* (v *Zimní pohádce*), ve zlodějství rytíře *Falstaffa* (v *Jindřichově IV.*), či v žebráckém vzhledu (jenž sloužil

¹²⁷ JOSEK, Jiří. *William Shakespeare: Othello, benátský mouřenín*, s. 216.

¹²⁸ Tamtéž, s. 217.

¹²⁹ JOSEK, Jiří. *William Shakespeare: Othello, benátský mouřenín*, s. 227.

¹³⁰ BEJBLÍK., Alois. *Shakespearův svět* s. 21.

¹³¹ Tamtéž, s. 22.

¹³² Tamtéž, s. 21.

jako „návnada“ k oklamání oběti, která nic netuší) Toma z Bedlamu v Králi Learovi.¹³³ Roku 1595 se v Southwarku pokračuje s výstavbou nuzných bytů, ve kterých bydlí spousta chudáků a každý z těchto domů je napěchován obrovským počtem lidí. Tyto domy bývají nazývány pennyrents, protože jejich nájem je za penci. Většinou zde bydlí lidé, kteří nemají žádné zaměstnání a ani se o něj nijak vážně nesnaží a denně se pouštějí do města za žebrotou.¹³⁴ Anglie za života Shakespeara měla i africkou populaci, jenž svou barvou kůže vzbuzovala různorodé teologické debaty a pseudovědecké spekulace.¹³⁵ Kolem roku 1600 tato populace černochoů a Maurů byla tak početná, že královna Alžběta požádala kapitána Caspara van Sendena, aby je transportoval ze země. Tito černoši se do Anglie původně dostali jako otroci ze španělských a portugalských lodí, které přepadávali angličtí piráti s tichým souhlasem královny Alžběty. Tito otroci většinou otroky zůstávali i nadále, občas se mohli stát zvláštním druhem služebnictva, což se nelíbilo domácímu obyvatelstvu, kterému zabírali pracovní místa.¹³⁶

Film

Tento film je žánrově dokument. Ukazuje volné zpracování hry Othello. Režisér dokumentu Tomáš Kratochvíl nás přivádí do Vansdorfu, kam přijela parta studentů DAMU se svou marionetkou (kočovné divadlo) zahrát představení Othello is black pro romskou menšinu. Zvláštností tohoto dokumentu i hereckého ansámblu je, že vyrazili do míst, kde se 10 měsíců předtím (září 2011) odehrávali protiromské nepokoje. Dokument dává prostor k vyjádření místním obyvatelům k romské otázce a k tomu, jak se změnila situace po 10 měsících po demonstracích. Dotazovány jsou 3 skupiny „bílých“ obyvatel a 1 obyvatelka romského původu. Dotazovaná skupina „bílého“ obyvatelstva by šla rozdělit na 2 části dle věku na starší a mladší. Starší mají s Romy špatnou zkušenost, naopak mladí proti této komunitě nic nemají. Nechybí zde ani to, jaké mají s menšinou zkušenosti samotní herci (zkušenost má jen jedna herečka a to negativní). V dokumentu nechybí ani ukázky, jak to žije na sídlišti, kde je romské ghetto, či jak

¹³³ BEJBLÍK, Alois. *Shakespearův svět*, s. 22.

¹³⁴ Tamtéž, s. 20.

¹³⁵ KASTNEROVÁ, Martina. *Shakespeare a teorie interpretace: Hledání adekvátního interpretačního přístupu*, s. 138.

¹³⁶ HILSKÝ, Martin. *William Shakespeare: Othello, benátský mouřenín*, s. 18.

herci přes megafon zvou na své představení z maringotky, jenž táhne kobyly. Na sídlišti je relativně klid, což jeden z dotazovaných přičítá přítomnosti kamery.

Herci vsází na spontánnost svého projevu a snaží se zaujmout okolí (scéna, kdy slovenský herec přijde v kostýmu Othella, s kudrnatým účesem a pomazanou tváří na černo do infocentra s dotazem, kde najde romské ghetto) i romské děti (nalákání na hraní s kobyly, či zda jim neukáží, co umí - většina ukazuje tanec break-dance). Avšak i herci musí řešit problémy s policií a to, že ruší klid na sídlišti, když romské děti nechají do megafonu vydávat rozličné zvuky (má jít zřejmě o zvuky na break-dancovou hudbu). Problém se vyřeší, ale k nespokojenosti jak jednoho z dotazovaných, tak i jiných obyvatel sídliště (odkazování herců na náměstí či hřiště, kde mají hrát), a představení se odehraje.

Srovnání:

Už na začátku dokumentu je ukázka, jak herci na soustředění na Slovensku zkoušejí hru a snaží se, aby hra nevyzněla rasisticky (např. ve scéně kdy se rozhodnou vynechat slovo *negr* a nahradí ho ve větě takto: „I když je škaredý jako černá noc září jeho duše jak hvězda na nebi“.¹³⁷ Jeden z herců podotýká, že poslání hry *Othello is Black* je, že ačkoliv je *Othello* černý, tak nemá černou duši.¹³⁸ Už na soustředění zjišťujeme, že kromě herců budou využity i loutky a celé představení se odehraje v maringotce (např. scéna zaškrcení *Desdemony*, kdy je vypravěčem dovyprávěn část děje a poté je maringotka otevřena) a nebo před maringotkou (scény, kdy *Jago* a *Roderigo* rozmlouvají o svých plánech či volají na *Brabantia*). Odlišnosti slyšíme už z úryvků hry, které nám dokument nabízí a které mají přiblížit hru k současnosti, např. komunikace postav bude vedena ve slangu a nebude se držet originálu. Ve hře je využito technických prostředků moderní doby (viz megafon - z něj jeden z herců různými zvuky navozuje iluzi války (během plížení dvou vojáků) nebo maketa kulometu místo meče, popř. hra na kytaru, jako podkreslení děje). Jelikož je ve hře více postav než herců ansámblu, tak např. jedna z hereček hraje postavu *Brabantia*.

Samotné představení začíná hercovým poselstvím o tom, jak by měla žít v harmonii bílá a černá barva. Tato hra se od Shakespeara liší už tím, že je na jeviště (přesněji na louku

¹³⁷ *Shakespeare v ghettu-Othello is black* 3:13.

¹³⁸ *Shakespeare v ghettu-Othello is black* 3:46.

před maringotkou) pozván pan Othello a má vyprávět svůj příběh. Scény, které máme možnost shlédnout z dokumentu, sice navazují na scény ze Shakespearova Othella, ale jsou dosti modifikované (např. scéna, kdy Jago říká Othellovi, že mu je Desdemona nevěrná, je v tomto pojetí vyjádřen takto: „Cassio je fešák, co se o vás černé tlamě říci nedá“¹³⁹ a nebo scéna, kdy se Cassio popere s Roderigem, Othello vynadá slovy „Proč bije nevinné chodce?“¹⁴⁰ V závěrečné scéně Othello ve svém monologu poukazuje na fakt, že Jagovu zášť mohla způsobit jeho černá pleť (narážka na Jagův rasismus).¹⁴¹

Po představení dokument pokračuje otázkou, zda by se mohlo něco změnit v myšlení místních lidí, ať černých či bílých. Nejlépe na to odpověděl jeden ze starších občanů, který už byl dotazován v průběhu dokumentu (viz 3 skupiny bílých v úvodu). Jeho názor je, že Romové mají rádi násilnosti a vulgaritu (toto představení jich obsahuje hodně, dle scén, co jsou uvedené v dokumentu a smích při vyslovení jich to jen potvrzuje) a že neznají originál a že víceméně nepochopili ani podstatu, co jim ta hra chtěla říct. Říká, že to nebyl úplně dobrý výběr hry pro toto publikum. Tento názor potvrdí odpověď romských dětí, že je to hra o tom, že se bílá a černá mají mít rádi. Na otázku Proč následuje odpověď, že neví. Dospělí Romové odpovídají, že to byla hra o lásce a nenávisti, v čemž mají pravdu.

Závěrečné srovnání adaptací

Filmové adaptace Orsona Wellse a Franca Zeffirelliho, podobně jako animovaná verze se snažili držet originálu. Naopak Shakespeare v ghettu a O se příběhem jen inspirovali a příběh si po svém volně upravili.

Některé adaptace využívají pro příběh i vypravěče. Dokonce v jedné verzi vypráví divákům Othello příběh sám (Shakespeare v ghettu) anebo začne Jagův monolog (film O). Novější verze si už upravili jazyk, aby bylo blíže k mluvě dnešní mládeže (vulgární slova v Shakespeare v ghettu, zčásti dnešní chování a mluvu mládeže se snaží vykreslit i snímek O). U Shakespeara scény nespojuje vypravěč, ale šašek.

¹³⁹ *Shakespeare v ghettu-Othello is black 21:12.*

¹⁴⁰ *Shakespeare v ghettu-Othello is black 21:02.*

¹⁴¹ *Shakespeare v ghettu-Othello is black 22:14.*

Film O se nebál rozšířit i děj o postavu Hugova (Jagova) otce, který v Shakespearově hře nebyl. Právě snímek O se nebojí dát do hry i nová témata jako drogy, doping sportovců, postelové scény, šikanu, rvačky či obstarání zbraně. Právě tyto novodobé nešvary, hře prospívají a umožňují Shakespearovu hru posunout jiným směrem.

Naopak herci z kočovného divadla musí role dublovat, proto i herečka hraje roli Brabantia, a přidat do hry další roli, by pro ně asi bylo překážkou. Avšak jejich plusem je, že se nebáli hrát pro diváky, kterým se spíš umělci vyhýbají. V malém měřítku by se dala nazvat nová role i pes, hrající ve Wellsově verzi.

Děj hry začíná v Benátkách jen v animované verzi a v dokumentu. Wells i Zeffirelli už začínají na Kypru, film O v USA. Roderigova plánovaná vražda Cassia, je ztvárněna odlišně, avšak například v operním zpracování se o ní jen mluví, ale není vidět. I Orson Wells ji zpracuje tak, že k souboji ani nedojde. Jago si musí oba soupeře vyřadit sám. Zraní Cassia a Roderiga zabije. Ačkoliv ze záběru pouze vidíme pouze, jak Jago mečem bodá na místo, kde je Roderigo schovaný. Wells se nebál umístit místo vraždy do tureckých lázních, jen tam trochu nepřírozně působí Jago jako jediný oblečený v civilu(ostatní mají jen ručníky).

Postava Emilie je ve většině verzí oproti Desdemoně starší, avšak ve filmu O jsou stejně mladé.

Jagův konec je rozdílný. Od uvěznění v kleci hanby (Orson Wells), přes volné ruce bez pout (animovaná verze) až po jeho usmrcení (v operním díle). Právě usmrcení Jaga byla změna konce, kdy je potrestán i tvůrce intrik.

Konec Desdemony a Othella je odchylný. Ve Wellsově verzi je vynášejí mrtvé na nosítkách, v animované verzi umřou v posteli či v operní verzi umírají na schodech.

Othello se zabíjí nožem, jen v Shakespeare v ghettu a v O se zabíjí pistolí.

Vedlejší postavy jsou někdy upozaděné, někde dostávají prostoru více. Roderigo je Wellsově snímku nemešlo, ve zbylých verzích je ten, který se nechá manipulovat Jagem a slepě poslouchá jeho příkazy. Roderigo, ačkoliv jako šlechtic (tedy v nadřazeném vztahu), působí na nás spíš jako Jagův sluha. Bianca, ačkoliv je brána buď jako kurtizána či přítelkyně Cassia, je v animované verzi Cassiova dokonce velká láska.

3.9 Předloha Othella

William Shakespeare si bral inspiraci z různých zdrojů. Pro hru Othello čerpal z knihy *Ecatommiti* od Giraldirho Cintia (1504-1573). *Ecatommiti* neboli Sto povídek (ve skutečnosti je jich 113) měl ukazovat, že neřest je vždy potrestána a ctnost vždy odměněna. Kniha vyšla v roce 1563.¹⁴² Naopak Martin Hilský ve svém překladu Othella uvádí, že kniha se jmenovala *Hecatommithi* a vyšla v roce 1566. Avšak anglický překlad byl pořízen až v roce 1753, tudíž Shakespeare vycházel buď z italského originálu anebo z francouzského překladu, který vyšel v roce 1584 pod názvem *Premier Volume des Cents Excellentes Nouvelles*, autor Gabriel Chappuys). Cinthiova kniha byla inspirací a bohatou zásobárnou pro řadu alžbětinských a jakubovských dramatiků.¹⁴³ Shakespeare tuto knihu využil ještě v hořké komedii *Něco za něco* (*Measure for Measure*).¹⁴⁴ Příběh, podle kterého vznikl Othello, se jmenuje *Il Moro di Venezia* (*Maur a Disdemona*), který u nás vyšel v italských renesančních novelách od Adolfa Felixe v roce 1967.¹⁴⁵ Druhý překlad této povídky můžeme najít v programu inscenaci Othello v Národním divadle v roce 1998 (překlad Jan Hančil).¹⁴⁶ Pro potřeby mé bakalářské práce využiji překlad příběhu z italských renesančních novel. Shakespeare se od předlohy v určitých částech odklonil. Ze srovnání obou děl je patrné, že se Shakespeare inspiroval až od třetí scény třetího jednání. Byla vyslovena i domněnka, že Shakespeare vytvořil nejdříve druhou polovinu tragédie (III.-V.) a až potom teprve začátek hry (I.-II.).¹⁴⁷ První dvě jednání hry měl vymyslet nezávisle na předloze.¹⁴⁸

Othello je oproti literárnímu předobrazu vybaven řadou protikladných rysů. Má tajemný královský původ, víru v křesťanského Boha a vznešené vystupování, ale také je učiněn psychicky labilnějším a starším. U Desdemony je naopak zdůrazněna její statečnost a vášnivost, ale záporné stránky jsou její lehkomyšlnost a nezralost. I Jago se odlišuje od předlohy. U Cintia je praporčík do Disdemony bezhlavě zamilován. U Shakespeara má Jago své důvody pro svou nenávist a mstu, ale především žárlí na vše ušlech-

¹⁴² FELIX, Adolf. *Italské renesanční novely*. Praha: Odeon, 1967, s. 416.

¹⁴³ HILSKÝ, Martin. *William Shakespeare: Othello, benátský mouřenín*, s. 29.

¹⁴⁴ Tamtéž, s. 30.

¹⁴⁵ FELIX, Adolf. *Italské renesanční novely*, s. 416.

¹⁴⁶ HILSKÝ, Martin. *William Shakespeare: Othello, benátský mouřenín*, s. 73.

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 30.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 31.

tilé a krásné, a proto má potřebu vše zničit a pošpinit, aby uspořádal svět podle své představy. Rozdíl vidíme i v pojetí nerovnovážného svazku, Cinthio vidí vztah černého staršího vojáka s mladou bílou dívkou negativně, naopak Shakespeare vyzdvihuje sílu lásky, která je schopná překlenout společenské předsudky. Shakespeare zároveň poukazuje na společnost, která je proti svazku zaujatá, ale ve jménu „veřejného zájmu“ ho přijímá. Shakespeare protikladnost prvotního příběhu promítl do všech jeho rovin: mládí a stáří, rozum a cit, zlá vychytralost a naivní dobrota, láska a nenávisť, bílá a černá barva, rozum a cit, skutečnost a zdání, nadosobní ideály a účelový pragmatismus.¹⁴⁹ Například černá a bílá má řadu významů erotických, psychologických, náboženských i morálních. Černá a bílá je zároveň její nejpůsobivější divadelní metaforou.¹⁵⁰

Italské Novely v sobě odráží mravní uvolněnost této doby, avšak i politické změny (přechod městských republik v signorie, objevení Ameriky, přeložení obchodních cest ze Středozevního moře na Atlantský oceán, pozvolný úpadek průmyslu, zemědělství, obchodu a ztrátu samostatnosti florentské republiky.) Realistické aspekty novely a drobné prózy v renesanci byly spjaty s literární konvencí nedoručených dopisů, záměn nepravděpodobných podobných osob a věcí, různých zdánlivých smrtí, s relativitou skutečností a zdání,¹⁵¹ života a snu, bez kterých by se neobešel ani William Shakespeare, a které také vyústily v groteskní scény komedie dell'arte.¹⁵²

William Shakespeare se pro svou hru *Romeo a Julie* mohl inspirovat z italských novel dílem Luigi da Porta (1485-1529) z Vicenzi, který proslul dlouhou milostnou novelou *La Historia novellamente ritrovata di due nobilit amanti* (Nově objevený příběh o dvou šlechtických milencích) nebo *Guiletta e Romeo*, která vyšla v Benátkách ve dvou verzích, které se od sebe příliš nelišily, a to v roce 1524 a 1535. Autor použil motivů nedoručeného dopisu a zdánlivé smrti, které už ve svých novelách měl Masuccio Salernitano (1410-1475). Děj však přeložil do Verony a do doby Bartolomea della Scaly (záčátek 14. stol.) a poprvé zde uvádí i jména nepřátelských rodů Cappellettiů a Montecchiů, k jejichž jménům dospěl mylnou interpretací Očistce, na základě komentářů

¹⁴⁹ JOSEK, Jiří. *William Shakespeare: Othello, benátský mouřenín*, s. 7.

¹⁵⁰ HILSKÝ, Martin. *William Shakespeare: Othello, benátský mouřenín*, s. 16.

¹⁵¹ FELIX, Adolf. *Italské renesanční novely*, s. 410.

¹⁵² Tamtéž, s. 411.

Francesca Butiho a Benvenuta z Imoly.¹⁵³ V této novele je nedoručený dopis příčinou zmaru mládí a krásy Giuletty a Romea. Celý děj novely je ovládán krutostí osudu. Příběh Romea a Julie se objevuje už ve spisech Ephesiaca od Xenofonta Efeského. A i po té Salernitanově a De Portovově verzi ji zpracovávají Bandello (1554) a Francouz Pierre Boisteau (1559), jehož zpracování se objevilo anglicky v Painterově díle, které se jmenuje Palác potěchy (1566). Básník Arthur Brook složil báseň Romeo a Julie (Romeus and Juliet, 1562) a ta se stala hlavním pramenem inspirace pro Shakespeara.¹⁵⁴

Odlišnosti Othella od Maur a Desdemona (předlohy Othella):

Děj je vyprávěn, není veden přímou řečí a dialogy. Postavy zde nemají jména, kromě Desdemony (Maur=Othello, Praporčík=Jago, Setník=Cassio atd.). Některé postavy v předloze vůbec nejsou (Roderigo, Brabantio).

Zatímco Cinthio udržuje čtenáře postupným přiléváním oleje do ohně, Shakespeare vypravuje příběh tak, aby hrdinové museli projevit svou běl i čern (tedy své silné a slabé stránky). Cizí příběh se tak stává čtenáři/divákovi vlastním a přerůstá v poznání, že se to za jistých okolností může stát i nám.¹⁵⁵

Krátce nyní zmíním odlišnosti objevující se v obsahu her těchto dvou autorů. První rozpor, kterého si můžeme všimnout, se týká života novomanželů. Cinthiova verze (**dále v textu CV**) uvádí, že novomanželé Desdemona a Maur se vzali, i přes odpor Desdemoniných příbuzných. Žijí spolu v Benátkách a po nějakém čase je pověřen velením posádky, co míří na Kypr. V Shakespearově verzi (**dále v textu SV**) se Othello a Desdemona berou tajně a ještě ten den mají odjíždět. Odpor se sňatkem vyjadřuje otec Desdemony Brabantio a dovolává se spravedlnosti u Benátského dóžete (**CV**: odpor se sňatkem vyjadřují příbuzní, ale k nikomu se nedovolávají).

Další odlišností je důvod plavby na Kypr. **CV**: Maur se svou družinou jede vyměnit dosavadní posádku, která s nikým neválčí. Oproti tomu v **SV**: Othello jede ochránit území (Kypr) před tureckým nebezpečím.

¹⁵³ FELIX, Adolf. *Italské renesanční novely*, s. 414.

¹⁵⁴ CRAIG, Hardin. *Dějiny anglické literatury 1*, s. 267.

¹⁵⁵ RUT, Přemysl. *Příběh Shakespeare*. Praha: Akademie múzických umění, 2005, s. 130.

Rovněž podmínky na moři jsou odlišné. **CV:** Cesta proběhne bez překážek. U **SV:** Na moři řádí bouře, která zničí turecké lodě. I benátské lodě mají problémy, ale postupně a roztroušeně doplouvají na Kypr.

Hry se liší také vztahem Desdemony a Praporčíkovy ženy, a to následovně: **CV:** Desdemona se spřátelí s Praporčíkovou ženou a navštěvuje ji u ní doma. Ale v **SV:** Emílie je hospodyně u Maura a Desdemony. Ačkoliv se ženy přátelí, je u nich vidět patrný odstup.

Významnou odlišností je Jagoův motiv pomsty. **CV:** Jago je zamilován do Desdemony, ale neřekne jí to přímo do očí, ale zkouší to jen náznaky, na které nereaguje. Důvod, proč nevyzná city přímo, je strach z hněvu Maura. Setník je Maurův kamarád a je zván na oběd, usmyslí si Jago, že Desdemona miluje Setníka. Z lásky k Desdemoně se postupně stala nenávid. Zatím co v **SV:** Jago je naštvaný na Othella, že si vybral Cassia jako svého zástupce. O tuto funkci měl zájem a byl účastníkem v bojích. O Cassiovi si myslí, že je to jen úředník a teoretik války. Druhý motiv je spíše jeho domněnka (na popud pomluv, které se mu donesly), že Othello měl mít milostné plotky s jeho ženou Emilií.

Nejednotnost shledáváme i u údaje týkajícího se rodičovství. **CV:** Praporčík se ženou měly 3-letou dceru, kterou Desdemona měla ráda. **SV:** U Shakespeara žádný z párů dítě neměl.

Popis Setníkova incidentu, za který byl sesazen, se nám rovněž neshoduje. U **CV:** Setník se na stráži popere s jiným vojákem a zraní ho. V příběhu není uvedeno s kým. Ani Praporčík s tou rvačkou nemá nic společného. Na popud tohoto incidentu je sesazen. Později se dozvídáme od Desdemony, že Setník se zraněným vojákem usmířili. Ale v **SV:** Cassio byl v opilosti vylákan do šarvátky s Roderigem. Roderiga k tomuto činu navedl Jago. Jago také přiopil Cassia. Bylo to na oslavě, která byla na počest porážení turecké armády. Cassio je sesazen nejen za rvačku, ale i za opilost. Dobové dokumenty ukazují, že opilost byla brána jako porušení disciplíny a byla tvrdě trestána. Hilský ve vysvětlivkách píše, že v době, kdy se příběh Othella odehrává, byla opilost považována za chůvu a matku mnoha hříchů (zženštilosti, chtivosti, vzpurnosti, zbabělosti,

atd.)¹⁵⁶ Roderigo a Cassio se v souboji utkají ještě jednou, který končí pro oba tragicky (Roderigo je zabit Jagem, Cassio má mečem zraněnou nohu).

Dále si všimneme odlišnosti v přemlouvání Maura o návratu hodnosti pro Setníka. **CV:** Desdemona přemlouvá Maura, aby vrátil Setníkovi jeho hodnost sama od sebe. Ale **SV:** Jago domlouvá Cassiovi, ať jde za Desdemonou. Cassio má přesvědčit Desdemonu, aby se za něj přimluvila u Othella. Ta mu vyhoví a Othella začne přemlouvat.

Nesouhlasí ani způsob získání šátku. **CV:** Praporčík Istí získal šátek. Podal Desdemoně při jedné návštěvě svou dcerku do náruče. Ta se s ní mazlila a věnovala se jí. Této chvílky pozornosti využil Praporčík, který svými hbitými prsty odňal šátek, který měla u pasu. Za to v **SV:** Jagovi přinese šátek Emilie, kterou už dříve přemlouval. Emilie šátek sebere ze země poté, co Desdemoně upadne. Avšak když chce Emilie vědět na co ten šátek potřebuje, tak jí ho vytrhne z ruky.

Zaměříme se také na spojení Setník a šátek. **CV:** Když objeví Setník pod polštářem Desdemonin šátek, rozhodne se ho ihned vrátit. Počká si na chvíli, kdy nebude Maur doma a zaklepe. Avšak špatně odhadl situaci, a za dveřmi se ozývá Maur. Setník uteče a rozhodne se počkat na příhodnější chvíli. Šátek zahlédla hospodyně Setníka a líbil se jí, proto se rozhodla, že si vyšije podobný. Vyšivala před otevřeným oknem, kde si toho všimnul Praporčík a přivedl sem Maura, aby mu to ukázal. Byl to jeden z důkazů, které měly usvědčovat Setníka z nevěry s Desdemonou. **SV:** Cassio netuší, či je ten šátek, co objevil pod polštářem. Chce po Biance aby mu udělala duplikát šátku, než se o něj někdo přihlásí. Bianca nejdříve souhlasí, ale poté mu vyčítá, že je od nějaké milenky a ta ať mu ten vzor vyšije. Vztekle šátek po Cassiovi hodí před zraky skrytého Othella.

Podobně také vztah Setník a spolubydlící je odlišný. **CV:** Setník měl doma hospodyně. **SV:** Cassio bydlel s kurtizánou Biancou. (U **CV** se objevuje také kurtizána, ale k ní domů docházel Setník a po odchodu od ní dojde k souboji, kde přijde o nohu).

Neshoda panuje i v roli Praporčíkovy ženy, coby možného komplice. U **CV:** Praporčíkova žena věděla o úmyslu svého manžela zavraždit Desdemonu a on chtěl, aby mu žena pomohla. Ta mu ale nedala souhlas a nepomohla mu. Odlišně v **SV:** Emilie

¹⁵⁶ HILSKÝ, Martin. *William Shakespeare: Othello, benátský mouřenin*, s. 167.

Jagovi pomohla jen s ukradnutím šátku, aniž by věděla, k čemu má sloužit. Nevěděla, že plánuje Jago vraždit.

Podplacení je dalším rozporem těchto dvou verzí. **CV:** Praporčík má po delším přemlouvání dostat úplatek v podobě velké finanční odměny za to, že zabije Setníka. Úplatek mu dá sám Maur. Ale u **SV:** U Shakespeara se nedozvídáme o tom, že by Othello Jaga nějak uplácel. Pouze Roderigo platí Jagovi za to, aby mu pomohl získat Desdemonu (ať penězi za prodej pozemků či šperky, které má dát Jago Desdemoně - v textu není uvedeno, zda je předal či si je nechal).

Podívejme se i na setníkovu protivníka v boji, jakožto další odlišnost. **CV:** Praporčík napadá Setníka zezadu a sekne ho do nohy (proťal mu pravé stehno). Praporčík se Setník bojují. Setník při souboji křičí „pomoc vražda“ a tím vzbudí ostatní lidi v pevnosti. Praporčík zaslechne, jak se dav přibližuje a zmizí. Po určité chvíli se vmísí do davu a předstírá zármutek a nejhlubší soucit se Setníkem. **SV:** Jago slíbí Othellovi, že zabije Cassia. Ale tímto úkolem po delším přemlouvání pověří Roderiga. Roderigo však zasadí ránu špatně a meč zbrzdí kabát. Cassio hned tasí meč a zraní Roderiga. Jago přistoupí zezadu a zraní Cassiovi nohu a odejde. Díky sténání obou zraněných jedinců a Cassiovu výkřiku „vražda, vražda“ dorazí dav v čele s Lodovicem a Gratianem a zjišťují, co se stalo. V tom davu je i Jago, který pomáhá hledat násilníka, co napadl Cassia. Hned obviní vedle ležícího Roderiga, kterého neohroženě probodne mečem.

Rozpor spatříme také v tom, co následovalo po neúspěšné vraždě Setníka. **CV:** O zranění Setníka ihned informovala Desdemona svého manžela a projevuje nad tímto činem velkou lítost. Tato lítost jen Maura utvrzuje v domněnce, že Setník měl milostné pletky s Desdemonou. Jde za Praporčíkem a domlouvají se na způsobu vraždy Desdemony, kterou ale zabijí jiný den. Za to v **SV:** Bitku, kterou uvádím v odstavci zpět, sleduje Othello z dálky a je to pro něj znamení, že vše jde dle plánu. Odebírá se do lože, kde spí Desdemona a chystá se ji uškrtit. Zranění Cassia i smrt Roderiga a Desdemony proběhne v jednu noc, chvíli po sobě.

Do výčtu musíme zařadit rovněž plán vraždy Desdemony. Neboť v **CV:** Praporčík a Maur se dohodnou na způsobu vraždy. Vražda má proběhnout tak, že Jago se skryje do skříně s naplněnou punčochou pískem. Tou má udeřit Desdemonu do hlavy. Aby vražda vypadala nešťastně, naříznu trám, který poté sesunou na mrtvé tělo, aby to vy-

padalo jako nehoda. Dle dohody Praporčík udělá smluvené gesto (zašramotí se skříní). Maur vyšle Desdemonu, ať se jde podívat, co se stalo. Desdemona dostane 3 rány. Po první se dovolá manžela, po druhé boží spravedlnosti a po třetí umírá. Po té ji rozbíjí hlavu a shodí část stropu. Maur vyběhne ven a volá, že mu padá dům. Lidé se seběhnou a najdou pod trámem mrtvé tělo. Další den je pohřeb, kde lidé truchlí nad Desdemonou a jejím bezúhonným životem. Ale u **SV**: Othello po domluvě s Jagem vyhodnotí jako nejlepší způsob vraždy uškrcení šátkem. Othello škrtí Desdemonu sám, bez komplice. Desdemona ještě chvíli chroptí a mluví s Emillí než skoná. O pohřbu není žádná zmínka.

Zmiňme také Maurovu lítost. Zatímco v **CV**: Maur svého činu lituje a chodí zkroušený, ale nemůže to nikomu říct, protože by ho stihnul tvrdý trest v Benátkách. Praporčík se mu natolik zprotivil, že ho potrestal tím, že mu odňal prapor a vyloučil ho ze své družiny. **Ale v SV**: Othello zjišťuje, že byl oklamán Jagem a že se připravil vraždou o svou ženu, kterou tolik miloval a jenž byla nevinná. Po tomto zjištění se rozhodne spáchat sebevraždu a probodne se nožem, co měl ukrytý ve své oděvu.

Odlišný je i následný osud Maura a Praporčíka. **CV**: Praporčík se chtěl Maurovi pomstít, a tak se domluvil se Setníkem, že mu prozradí, proč přišel o nohu (dostal dřevěnou). Měl však podmínku, že mu to řekne až v Benátkách a že bude svědčit u soudu. V Benátkách vše svede na Maura (i to, že si Maur usmyslel, že Desdemona spala se Setníkem a že se mu svěřil s vraždou Desdemony). Setník dal žalobu k soudu jak z důvodu svého zranění, ale i z vraždy Desdemony, a praporčík vše u soudu potvrdil. Maur byl zatčen a dopraven do Benátek. Zde byl mučen, ale nepřiznal se. Jeho trest zněl vyhnanství. Ani zde však nenašel klid, byl zabit Desdemoninými příbuznými. Praporčík se vrátil do rodného města, kde tuto podlost použil znova, tentokrát k obvinění jednoho ze svých druhů, že si ho měl najmout k vraždě šlechtice. Obviněný na mučidlech nic nepřiznal a vše zapřel. A tak byl obzvláště krutě mučen i Praporčík. Praporčík byl během mučení zraněn (v textu uvedeno „cosi se mu zlomilo v těle“) a při odvodu domů bídně zemřel. **SV**: Othello se k činům přiznává, ale Jago už jen mlčí. Othello zraní Jaga (jenž je v poutech) mečem. Jago je poslán na mučidla. O jeho smrti není zmínka. Othello byl degradován a měl jít do vazby, ale trestu se vyhnul sebevraždou. Cassio se stal velitelem posádky na Kypru.

Shakespeare ušetří Othella mučením, nezapírá a sám se přiznává, že zabíjel z poraněné lásky a ne z nenávisti. Díky pohledu do sebe a kolem sebe (prozření a zjištění pravdy o Desdemonině nevině a Jagově proradnosti) je to pro něj samotného sebe-mučení dále nesnesitelné a končí svůj život sebevraždou.¹⁵⁷

I osud Praporčíkovy ženy se rozchází. U **CV**: Praporčíkova žena se vrátila s manželem domů. Po smrti manžela měla vše vyprávět vypravěčovi této novely. V **SV**: Emilie umírá už na Kypru v pevnosti v pokoji novomanželů Othella a Desdemony. Smrt ji způsobí její manžel, jenž ji probodne nožem, za to že prozradí, jak to bylo ve skutečnosti s tím šátkem.

Další možné zdroje inspirace jsou:

Popis Othellova kapesníku, jenž věnoval Desdemoně, mohl pocházet z epické básně *Zuřivý Orlando* (*Orlando Furioso*) od Ludovica Ariosta z roku 1516. Shakespeare mohl být také obeznámen se skutečnou událostí z roku 1563, kdy italský důstojník, tč. ve francouzské službě, uštkl kapesníkem svoji nevinou ženu.

Postava Othella mohla být vyobrazena z cestopisných spisů tehdejší doby (Walter Raleigh-Objevení Guyany (1595), Richard Haklyut-Hlavní plavby, cesty a objevy (1598) a anglickým překladem Pliniovy Přírodní historie (1601), která v podstatě ustanovila evropský diskurs o Africe jako o světadílu obývané divokou zvěří a podivuhodnými monstry. Emily C. Bartels poukazuje na intertextovou souvislost mezi Othellem a etnografickým dílem Lee *Africana A Geographical Historie of Africa* (1526, do angličtiny přeloženo 1600), jenž vzniklo na popud papeže Lva X.¹⁵⁸ Autor knihy John Leo (který bývá občas zvaný dle svého díla *Leo Africanus*) procestoval v rámci diplomatických a obchodních misí severozápadní a severní Afriku. Byl zajat křesťanskými piráty a vzhledem k jeho výjimečné inteligenci byl prezentován jako dar papeži Lvovi X., který mu dal po roce svobodu a přivedl jej ke křesťanství.¹⁵⁹ Základní podobnost mezi Othellem a Leem Africanem je jejich černá barva pleti. Další podobnosti lze shledat v jejich

¹⁵⁷ RUT, Přemysl. *Příběh a Shakespeare*, s. 132.

¹⁵⁸ MIŠTERKOVÁ, Ivona. *Aspekty kulturní a etnické diverzity v Shakespearově tragédii Othello* IN: *Akta Fakulty filozofické*, s. 113.

¹⁵⁹ Tamtéž, s. 113.

výrazné cestovatelské zkušenosti, oba si prošli otroctvím a jsou brány jako odborníci na tuto exotickou oblast díky svým zkušenostem a znalostem.¹⁶⁰

¹⁶⁰ MIŠTERKOVÁ, Ivona. *Aspekty kulturní a etnické diverzity v Shakespearově tragédii Othello*. IN: *Akta Fakulty filozofické*, s. 114.

4 ZÁVĚR

Cílem mé práce bylo porovnání, jak se vybrané filmové adaptace lišili od literárního zpracování Williama Shakespeara. Filmy můžeme rozdělit na adaptace, co se předlohou řídili a na adaptace, které si dali za cíl zpracovat předlohu volně. Každý zastoupený žánr (opera, dokument, animovaný film, film pro teenagery a černobílý film) si z předlohy bere základní věci, ale snaží se je inovovat. To však sebou nese i to, že některé scény musí zmizet. Avšak nemyslím si, že by inovace byla na škodu. Inovace naopak tu hru (v tomto případě Othella) to vylepšuje a udržuje jí v podvědomí diváků a širší společnosti. Zvláště v dnešní době, kdy lidé dávají přednost filmům než knížkám.

Asi nejméně si s předlohou poradili Wells a Zefirelli, kteří se hodně drží originálu. Animovaná verze je jako školní pomůcka vynikající a je obdivuhodné, jak se tvůrcům povedlo dát celý děj do 25minutového snímku, který zachovává všechny hlavní scény a děj drží kontinuitu. Film O, ačkoliv je z jiného prostředí, si Shakespearovskou látkou poradil dle mého zdání, i s pomocí menších či větších úprav oproti Shakespearovu dílu. Shakespeare v Ghettu může být ceněn za originální nápad a lze ho brát i jako sociologický průzkum dané oblasti po nepokojích. Shakespearovo Othella si upravili do nynějšího nespisovného jazyka. Nespisovným jazykem měli možnost přiblížit hru té cílové skupině, kvůli které tam jeli. Hru od kočovných herců, nelze hodnotit více do hloubky, protože v dokumentu máme jen určité fragmenty hry.

Ve své práci jsem se snažil zanalyzovat nejen literární dílo a filmové verze, ale i předlohu Maur a Desdemona. Na této předloze je vidět, že i Shakespeare si původní příběh upravil a nebál se vložit do hry i nové postavy (Roderigo).

Každé dílo může být předmětem odsouzení jako ocenění.¹⁶¹ Což u Othella a jeho filmových verzí platí dvojnásobně. Někdo má rád klasické zpracování, jiný rád s předlohou experimentuje.

¹⁶¹ PAULIČEK, Miroslav. *Nikdo se neodvází říci, že je to nudné. Sociologie vysokého a nízkého umění*. Praha: SLON, 2012, s. 49.

5 PŘÍLOHY

5.1 Nová zpracování Othella

Na závěr bych přidal jen to, že kromě filmových adaptací vznikají i nové divadelní inscenace, které si othellovskou látku upravují po svém. Například hru *Desdemona - Hra o šátku*, napsala Paula Vogel, roku 1979, a publikována byla v roce 1995. Tato hra, určená jen pro 3 herečky, je zajímavá už jen tím, že zde Desdemona není jen naivní a chvějící se bytost, ale naopak mladá a nezkrotná žena, která se Othellovi zaslíbila z důvodu, že v něm hledala exotiku, poznání nových světů a i poznání sebe sama. Její věrnou společnicí je Emilie, posluhovačka z bytu Desdemonina otce. Emilie je upřímná žena z venkova, která řekne, co si myslí. Třetí ženou je zde Cassiova milenkou Bianca, kyperská prostitutka, která nabídne Desdemoně, že si může vyzkoušet nástrahy jejího řemesla v jejím špinavém pokoji.¹⁶²

Další hrou je *Othello v posilovně*, jejímž autorem je Juha Lehtola. Je to hra pro 3 muže a 4 ženy. Děj začíná, když do Helsinek do firmy, která prodává přístroje na kávu, přijíždí specialista na organizační restrukturalizaci. Tento specialista získá přezdívku Othello a nikdo si před ním není jistý svým místem. Othello se zamiluje do ředitelovy dcery, ale sales director začne živit Othellovu žárlivost zákeřnými náznaky. Téma intrik a nekontrolovatelných vášní Lehtola umísťuje do moderního světa velkých korporací, kde se musí každý starat sám o sebe. Jazyk hry je složený z kancelářské hantýrky kombinovaný s poetickými momenty. Othello v této hře není Maur, ale Fin odcizený finské kultuře, pochází totiž z komunity ingrijských Finů, kteří do Ingrie (oblast východního Ruska) odcházeli v 17. století, a do Finska se masově vraceli v 90. letech 20. století.¹⁶³

Ann-Marie MacDonald napsala hru *Goodnight Desdemona (Good Morning Juliet)*, která byla poprvé uvedena v roce 1988 v divadle Torontu (V České republice byla

¹⁶² DILIA, divadelní, literární, audiovizuální agentura o.s., *Desdemona. Hra o šátku*. [online], [cit. 2015-04-07] dostupné z : <http://www.dilia.cz/index.php/3d/item/5857-desdemona-hra-o-satku>

¹⁶³ DILIA, divadelní, literární, audiovizuální agentura o.s. , *Othello v posilovně*. [online], [cit. 2015-04-07] dostupné z: <http://www.dilia.cz/index.php/component/k2/item/6489-othello-v-posilovne>

hrána v roce 2000 v divadle Alfred ve Dvoře).¹⁶⁴ Hra *Goodnight Desdemona* je adaptací her *Romeo a Julie* a *Othello*. Hlavní hrdinka Constance Ledbally se snaží dokázat, že Shakespeare byl plagiátor a obě výše uvedené hry nenapsal.¹⁶⁵ Avšak během svého výzkumu se rozejde se svým přítelem, který ji podváděl.¹⁶⁶ Constance se ve stavu, kdy je na dně, probere na Kypru ve chvíli, kdy se Othello chystá zavraždit Desdemonu a do děje vstupuje jako *Deus ex machina*. Othellovi vysvětlí, čeho se chce dopustit a kdo je zrádce. Tímto činem změní děj hry. Othello si jí váží jako moudré věštkyně, naopak Desdemona Constance nerozumí¹⁶⁷ a vznikají zde parodické prvky.¹⁶⁸ Desdemona s Constance se časem stanou kamarádkami. Jejich kamarádství bohužel nevydrží, protože intrikán Jago přesvědčí Desdemonu, že Constance je čarodějnice. Během souboje Desdemony a Constance dochází opět ke zvratu v ději, kdy Constance zmizí (jako mávnutím proutku) z Kypru do Verony.¹⁶⁹ Ve Veroně, stejně jako na Kypru, opět Constance vyzradí děj a koloběh událostí nabírá opět prvky parodie, kdy se do Constance zamiluje jak Romeo, tak i Julie.¹⁷⁰ Na konci hry, když se v hrobce setkávají Desdemona, Constance a Julie,¹⁷¹ Constance poučuje obě Shakespearovy hrdinky, že skutečný život je složitý a nelze vše řešit jen násilím anebo sebevraždou. V této hře MacDonald, kromě komických prostředků Shakespearovských her (záměny a převleky, výsměch autoritám, protiklady), používá i Shakespearovy motivy a témata, jako např. sen, náhoda a láska.¹⁷²

Byť se následující informace netýká přímo Othella, myslím si, že by byla škoda nezmínit příklad, jak jsou někteří umělci kreativní. Nejbizarnější představení se odehrálo v norském městě Bergen v roce 2011 a to představení *Macbetha*.¹⁷³ Odehrávalo se

¹⁶⁴ HLAVÁČKOVÁ, Anna. *Post-koloniální adaptace Shakespearových her*. Praha: Karlova Univerzita. Diplomová práce, 2010, s. 21.

¹⁶⁵ Tamtéž, s. 22.

¹⁶⁶ Tamtéž, s. 23.

¹⁶⁷ Tamtéž, s. 25.

¹⁶⁸ Tamtéž, s. 26.

¹⁶⁹ Tamtéž, s. 27.

¹⁷⁰ Tamtéž, s. 28.

¹⁷¹ Tamtéž, s. 30.

¹⁷² Tamtéž, s. 31.

¹⁷³ WELLS, Stanley. *Věčný Shakespeare*, s. 398.

na vrchní desce stolu. Macbetha zde představovalo rajske jablko, Duncana plechovka rajske šřavy a ostatní postavy hrají termoska a plechovky piva.¹⁷⁴

5.2 Chronologicky seřezaná tabulka filmových inscenací Othello¹⁷⁵

Název filmu	Rok	Režie	Země
Otello	1908	Mario Caserini	Itálie
Othello	1908	V. Ranous/James Start Blackton	USA
Otello	1909	Mario Caserini	Itálie
Otello	1909	Gerolamo Lo Savio	Itálie
Otello	1909	Enrico Novelli	Itálie
Otello	1914	Luigi Maggi	Itálie
Otello	1914	Mario Caserini	Itálie
Othello	1922	Dmitri Buchowetzki	Německo
Othello	1946	David Mackane	Velká Británie
The Tragedy of Othello, The Moor of Venice	1951	Orson Welles	Maroko
Othello	1953	Charles Deane	Velká Británie
Othello	1955	Sergei Youtkevich	Sovětský svaz
Othello	1965	Stuart Burge	Velká Británie
Othello	1974	Peter Seabourne	Velká Británie
Filming Othello	1977	Orson Welles	Německo/USA
Othello	1980	Liz White	USA
Othello	1988	Janet Sukman	Velká Británie/JAR
Othello	1995	Oliver Parker	USA

¹⁷⁴ WELLS, Stanley. *Věčný Shakespeare*, s. 399.

¹⁷⁵ SAMMONS, Eddie. *Shakespeare: A Hundred Years on Film*, s. 102-105.

6 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- BEJBLÍK, Alois, *Shakespearův svět*. Praha: Nakladatelství Mladá Fronta, 1979. ISBN: neuvedeno.
- CRAIG, Hardin. *Dějiny anglické literatury 1*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1963. ISBN: neuvedeno.
- CRANT, Michael. *Římští císařové*. Praha:BB art, 2002. ISBN: 80-7257-731-X.
- DRÁBEK, Pavel. *České pokusy o Shakespeara*. Brno: Větrné mlýny, 2012. ISBN: 978-80-7443-056-5.
- FELIX, Adolf. *Italské renesanční novely*. Praha: Odeon, 1967. ISBN: neuvedeno.
- GREENBLATT, Stephen. *William Shakespeare Velký příběh neznámého muže*. Praha:Albatros nakladatelství, 2007. ISBN: 978-80-00-01930-7.
- HILSKÝ, Martin. *William Shakespeare:Dílo*. Praha: Academia, 2011. ISBN: 978-80-200-1903-5.
- HILSKÝ, Martin. *William Shakespeare: Othello, benátský mouřenín*. Brno: nakladatelství Atlantis, 2006. ISBN: 80-7108-280-5.
- HLAVÁČKOVÁ, Anna. *Post-koloniální adaptace Shakespearových her*. Praha: Karlova Univerzita. Diplomová práce, 2010.
- HODEK, Břetislav. *William Shakespeare, kronika hereckého života*. Praha: nakladatelství Orbis, 1971. ISBN: neuvedeno.
- HONAN, Park. *Shakespeare životopis*. Praha, Litomyšl: nakladatelství: Ladislav Horáček-Paseka, 2011. ISBN: 978-80-7432-067-5.
- HORŮNEK, Zdeněk. *Drama, divadlo, divák.*, Brno:Janáčkova akademie múzických umění, 2008. ISBN: 978-80-86928-46-3.
- JOSEK, Jiří. *William Shakespeare: Othello, benátský mouřenín*. Praha:nakladatelství Romeo, 2003. ISBN: 80-86573-05-2.
- KASTNEROVÁ, Martina. *Shakespeare a teorie interpretace: Hledání adekvátního interpretačního přístupu*. Plzeň: nakladatelství Epoque, 2011. ISBN: 978-80-261-0064-5.

KINDLMANOVÁ, Martina. *Renesanční „padouši“ a jejich návraty na jeviště světa IN: Věda v Renesanční a novověké Kulturě*. Plzeň: západočeská univerzita 2007. ISBN: 978-80-7043-625-7.

KOLEKTIV AUTORŮ. *Alžbětinské divadlo Shakespearovi předchůdci*, Praha: Odeon, 1978. ISBN: neuvedeno.

KOLEKTIV AUTORŮ. *Alžbětinské divadlo Shakespearovi současníci*, Praha: Odeon, 1980. ISBN: neuvedeno.

LUKEŠ, Milan. *Mezi Karnevalem a snem. Shakespearovské souvislosti*. Praha: Divadelní ústav, 2004. ISBN: 80-7008-158-9.

MAZIENSTRAS, Richard. *Orson Welles o Shakespearovi, o Wellesovi a zradě*. Cinepur, 1998. ISSN: 1213-516X.

MIŠTERKOVÁ, Ivona. *Aspekty kulturní a etnické diverzity v Shakespearově tragédii Othello IN: Akta Fakulty filozofické*. Plzeň: Západočeská univerzita, 2008. ISBN: 978-80-87025-19-2.

PAULÍČEK, Miroslav. *Nikdo se neodvází říci, že je to nudné. Sociologie vysokého a nízkého umění*. Praha: SLON, 2012. ISBN 978-80-7419-097-1.

ROSENBERG, M. *Othello ve dvacátém století IN: HODEK, BŘETISLAV. Shakespeare a moderní divadlo*. Praha: Orbis, 1964. ISBN: neuvedeno.

RUT, Přemysl. *Příběh a Shakespeare*. Praha: Akademie múzických umění, 2005. ISBN: 80-7331-029-5.

SAMMONS, Eddie. *Shakespeare: A Hundred Years on Film., London: Stepheard-Walwyn (Publishers) LTD, 2000. ISBN: 0-85683-187-5 Hb (0-85683-188-3 PB)*.

SCHMITT, Claude. *Svět Středověkých gest*. Praha: nakladatelství Vyšehrad., 2004. ISBN: 80-7021-729-4.

STARK, Stanislav. *Filosofie a umění (vybrané problémy)*. Plzeň: ZČU Plzeň, 1994. ISBN: 80-7082-163-9.

STŘÍBRNÝ, Zdeněk. *Proud času Stati o Shakespearovi*. Praha: nakladatelství Karolinum, 2005. ISBN: 80-246-1018-3.

STŘÍBRNÝ, Zdeněk. Portréty William Shakespeare., Praha:Orbis, 1964. ISBN: neuvedeno.

WELLS, Stanley. *Shakespeare & Co.* London: Penguin Books, 2006. ISBN-13: 9780141017136.

WELLS, Stanley. *Věčný Shakespeare.* Praha: nakladatelství BB/art, 2004. ISBN: 80-7341-405-8.

Internetové zdroje:

DILIA, divadelní, literární, audiovizuální agentura o.s., Desdemona. Hra o šátku. [online],[cit.2015-04-07]Dostupné: <http://www.dilia.cz/index.php/3d/item/5857-desdemona-hra-o-satku>

DILIA, divadelní, literární, audiovizuální agentura o.s. , Othello v posilovně. [online],[cit. 2015-04-07]Dostupné z: <http://www.dilia.cz/index.php/component/k2/item/6489-othello-v-posilovne>

7 RESUMÉ

This bachelor thesis deals with a delineation of the play Othello by William Shakespeare. Its aim is to compare literary and selected screen adaptations. It also tries to give an idea of how Shakespeare worked with the tale of the Moor and Desdemona by the Italian author Giovan Battista Giraldi Cinthio). The thesis looks first into the literary adaptations and then into the screen adaptations.

In the first part is presented the William Shakespeare's work and life. Further, I describe the theatre life and traditions of acting during Shakespeare's life.

The second part gives an idea of literary adaptation of Othello, its development, the characteristic of the plot and categorization of the play.

The third part deals with selected screen adaptations and it compares them with the literary work. The content of this chapter is systematically structured. I recount the plots of the screen adaptations and then I describe and compare them with the original in order to differentiate them from it.

The fourth part clarifies and compares themes that Shakespeare both adopted and left out from the original tale of the Moor and Desdemona.

In the appendix, there are listed the adaptations of plays inspired by the characters in the tragedy Othello.

This bachelor thesis is aimed to show the ways of using the literary adaptation of Othello in selected film genres. The adaptations have changed in the course of time and the play has not only educational relevance (animated versions for children) but it also tries to handle the problems of society Shakespeare in the ghetto – Othello is black).

